

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 23

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

11 червня 2020 р.

УКРАЇНА

Тернопіль

2020

Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 23):
матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції /
Збірник тез доповідей: випуск 23 (м. Тернопіль, 11 червня 2020 р.). -
Тернопіль, 2020.- 81 с.

УДК 340 (063)
ББК 67.0я43

ISSN 2617-2364

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних та історичних питань, які
оприлюднені на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

*Збірник матеріалів науково-практичної інтернет-конференції
включаються до наукометричної бази даних "PIHЦ/RSCI".*

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не
завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно
збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.
Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові
керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів
конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**COORDINATING LEGAL TECHNOLOGY IN THE FIELD OF
EMPLOYMENT IN THE LITHUANIAN REPUBLIC**

Maksurov Alexey Anatolevich

*PhD in Law, Professor, Kiev National University named after
Taras Shevchenko*

In the Republic of Lithuania, great importance today is attached to issues of ensuring employment of the population. The Lithuanian Government quite rightly believes that the effectiveness of the application of labor standards can be achieved, inter alia, through the widespread use of coordination mechanisms.

Interestingly, such mechanisms are considered in conjunction with state control activities in this area. They are also reflected in the regulatory legal acts of the Republic of Lithuania.

For example, based on Article 13. “Entities Responsible for the Making, Organizing, Managing, Supervising and Implementing the Employment Support Policy” Law on employment of the Republic of Lithuania dated June 21, 2016 No. XII-2470 [1] “1. The employment support directors responsible for the organization of policy, its coordination and control are: 1) the Government of the Republic of Lithuania; 2) the Ministry of Social Security and Labor of the Republic of Lithuania (hereinafter referred to as the "Ministry of Social Security and Labor") and other ministries.

3. Employer support policy makers responsible for organizing, coordinating and supervising policies referred to in paragraph 1 and above should formulate policies in consultation and coordination with social partners.

4. The developers of employment support policies responsible for the organization of the policy, its coordination and control mentioned in clause 1 and clauses 1 and 2 of clause 2 of the above should evaluate the effectiveness of the provision of services in the labor market and the implementation of employment support measures by interviewing applicants and employers, evaluation of statistics and organization of research and publish the results of the evaluation. "

As stipulated by Article 14. “Remit of the Government of the Republic of Lithuania” “The Government of the Republic of Lithuania: 3) coordinates the

activities of ministries, other institutions and organizations related to employment support”.

By virtue of Article 15. “Remit of the Ministry of Social Security and Labor and Other Ministries” “1. The Ministry of Social Security and Labor: 2) coordinates, analyzes and monitors the implementation of the employment support policy in accordance with the European Union employment strategy. ”

Article 16. “Remit of the Lithuanian Labor Exchange, Local Labor Exchanges and Other State Institutions and Organizations” defines that “3. The Lithuanian labor exchange: 7) organizes and coordinates the provision of professional rehabilitation services in the manner prescribed by the Law of the Republic of Lithuania on the Social Integration of Persons with Disabilities, and implements special legal acts ... 4. The local labor exchange: 4) develops and approves in agreement with the Lithuanian Labor Exchange programs for the implementation of active labor market policies planned for the current year, and publishes such programs. ”

Thus, through the use of legal coordination mechanisms, coordination legal technology, the state authorities of the Republic of Lithuania are able to achieve great results in ensuring employment of the population of Lithuania.

Literature:

1. Law on employment of the Republic of Lithuania от 21 June 2016 No XII-2470// <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/5f0be3809c2011e68adcda1bb2f432d1>

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ТА НОРМ ПРАВА В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Станько Ірина Ярославівна

здобувач кафедри теорії держави та права, Національна академія внутрішніх справ

Інтеграційні процеси, що наразі відбуваються на європейському просторі, безпосередньо торкаються проблем оновлення правової системи України, загалом, і удосконалення чинної системи галузевого

законодавства в напрямку покращання та гармонізації з європейським, зокрема. Оскільки загальновідомим є той факт, що розвиток сучасної демократичної держави має відбуватися в межах правового поля, яке постійно потребує модернізації, важливою складовою вдосконалення системи нормативно-правових актів є забезпечення відповідності як Конституції України, так і системи законодавства України, загалом, загальновизнаним світовим стандартам. Найменш вирішеною залишається проблема застосування загальновизнаних принципів і норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку України й особливо в її судовій практиці. Це ж стосується і застосування норм права ЄС, які не набули пріоритетного значення перед нормами внутрішнього права, оскільки їх застосування залежить від позиції українського законодавця і повністю від практики національних судів [1, с. 148]. Подальший розвиток інтеграційних процесів потребує внесення змін у національне законодавство, в тому числі й прийняття спеціального закону, для створення у внутрішньому правопорядку умов для дії в ньому законодавства інтеграційних структур ЄС та міжнародних принципів і стандартів. У Конституції України встановлені засадничі принципи дії норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку України, як правова підстава їх реалізації. Протягом тривалого часу в Україні як країні пострадянського правового простору зазначені процеси лише частково відбувались у контексті врахування загальносвітових надбань у зазначеній сфері, при домінуванні класового, марксистсько-ленінського підходу. Відповідно і правова доктрина в Україні відрізнялась від європейської, що мало безпосередній вплив на розвиток правотворчості. Закріплення в конституціях провідних країн світу загальновизнаних стандартів було пов'язане з розвитком політичної, філософської, економічної та іншої думки в контексті відповідних історичних подій. Саме ці ідеї складають підґрунтя вдосконалення законодавства України шляхом його конституціоналізації відповідно до надбань світової цивілізації [1, с. 149].

Таким чином, в Україні здійснюється законодавча діяльність, спрямована на вироблення оптимального підходу до вирішення проблеми співвідношення міжнародного і внутрішнього права. При цьому міжнародному договірному праву надається пріоритет щодо національного законодавства стосовно дії міжнародних договорів у внутрішньому правопорядку. Проте засоби забезпечення цього вимагають

подальшого удосконалення та, можливо, універсалізації. Особливо це стосується проблеми застосування загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку та судовій практиці [2, с. 29].

Беручи до уваги проаналізоване вище, дискусійні аспекти співвідношення принципів і норм права у правовій системі України в умовах її європейського та євроатлантичного вектору розвитку розглянемо в загальнотеоретичному і спеціальногалузевому вимірах.

Як слушно зазначає М.І. Козюбра, на відміну від пострадянського простору, де за традицією значення науки продовжує абсолютизуватися, на Заході право здавна розглядається як феномен, що поєднує в собі елементи як науки, так і мистецтва. Таке поєднання характерне для всіх рівнів буття права – від формування загальних принципів права, більшості з яких ми маємо завдячувати судовій практиці, конструювання відповідних теорій, формулювання юридичних норм до класифікації юридичних фактів, розв'язання спірних ситуацій та ухвалення правозастосовних рішень [3, с. 26]. З того часу, як Р. Дворкін у полеміці з Г. Гартом, Дж. Разом та іншими переконливо довів належність принципів права як особливого виду засадничих норм, відмінних від правил, до структури права [4, с. 23], ця ідея набула широкого визнання. Розрізняючи політики та принципи (як види норм, що принципово відмінні від правил), Р. Дворкін відмічає, що перші визначають цілі, яких потрібно досягти, тоді як другі є вимогами справедливості, чесності чи якогось іншого морального виміру [5, с. 47], тобто репрезентують певний тип цінностей, які трансформуються в конкретні права й обов'язки. На його переконання, аргументи принципу – це аргументи, покликані визначити індивідуальне право; принципи є твердженнями, що в найзагальніший спосіб описують права [5, с. 138]. Таким чином, Р. Дворкін небезпідставно наголошує на винятковій значущості, засадничому характерові та правовій природі принципів права, що зумовлюють унаслідок конкретизації права та обов'язки. Утім, функціональна подібність принципів права з нормами-правилами не є підставою для їх ототожнення. За Р. Дворкіним, різниця між юридичними принципами та юридичними правилами передовсім полягає в логічній відмінності. Обидва набори норм урешті-решт указують на конкретні рішення щодо юридичного обов'язку за конкретних обставин, але вони відрізняються за характером заданого

ними на пряму. Правила застосовуються в манері «все або нічого». Якщо в наявності зумовлені правилом факти, тоді або правило дійсне, а отже, слід прийняти відповідь, що міститься в ньому, або ж воно не дійсне, і в цьому разі воно нічим не допоможе вирішенню справи [5, с. 50]. Принципи діють не так: вони орієнтують рішення в один бік, хоча й не вирішальним чином, і залишаються незмінними, навіть якщо вони не переважили [5, с. 65]. Із цієї першої відмінності випливає друга: принципи мають вимір ваги, якого позбавлені правила. Коли принципи перетинаються, той, хто має розв'язати конфлікт, повинен взяти до уваги відносну вагу кожного з них. Звичайно ж, таке вимірювання не може бути точним, а висновки про те, що певний принцип або політика важливіші за інші, нерідко викликають заперечення. І все ж невід'ємною частиною поняття принципу є положення, згідно з яким він має такий вимір, тобто є сенс питати, наскільки цей принцип важливий [5, с. 53].

Як уточнює С.П. Погребняк, принцип права, за Р. Дворкіним, зовсім не має на увазі визначити умови, за яких його застосування стає необхідним. Натомість у ньому міститься міркування, орієнтоване в одному напрямі, але не вказується на необхідність конкретного рішення. Суб'єкти права мають брати його до уваги там, де він доречний, і він спрямовуватиме їх у тому чи іншому напрямі [4, с. 23]. Таким чином, норми-правила утверджують інваріантні значення, а принципи породжують варіативні смисли (хоча можна вести мову й про формування значень, зокрема стосовно *ratio decidendi*). Водночас найбільш загальний характер принципів права означає найвищий рівень їх абстрагованості: будь-яка норма права за своїм значенням є узагальненням, але вона регулює лише однорідні випадки; натомість принцип, навпаки, виступає як узагальнення, оскільки передбачає застосування єдиного підходу щодо різноманітних відмінних випадків. Тому порівняно з нормами-правилами принципи є нормативними узагальненнями найвищого рівня, своєрідними згустками правових смислів [4, с. 29].

Під час характеристики принципу зазвичай звертається увага на те, що він, по-перше, являє собою ідею, положення, вимогу і, по-друге, не є «простим положенням (ідеєю, вимогою), а основним, основоположним, засадничим, фундаментальним, вихідним, загальним, керівним, відправним, провідним, чільним. Принципи є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис і цінностей правової системи, одночасно

втілюючи й вищі моральні засади та загальнолюдські суспільні цінності (людської гідності, особистої автономії, солідарності, довіри тощо). Вони виконують аксіологічну функцію й символізують дух, ідею права. Визнання принципів нарівні з правовими нормами-правилами субстантивними елементами права дає підстави вести мову про його принципову безпробільність навіть за наявності прогалин у законодавстві чи корпусі прецедентів. З аксіоматичного пріоритету принципів над іншими нормами права слідує, що більшість норм формується під впливом або на розвиток того чи іншого принципу або групи принципів; норми права є здебільшого різними проявами дії принципів, засобами їх конкретизації через правотворчість [4, с. 33].

Водночас, на думку Р. Дворкіна, найенергійніше принципи працюють під час застосування права і найбільшої ваги набувають при розгляді так званих складних справ, зокрема у випадках відсутності прецеденту, колізії норм права, де відіграють суттєву роль в аргументації на підтримку суджень про конкретні юридичні права та обов'язки [5, с. 56]. Прикладом таких складних справ є розгляд конституційних скарг КС України [6, с. 34]. Із відповідними застереженнями це також може вважатися правотворчістю, адже після того, як справу вирішено, ми можемо стверджувати, що вона відтепер підпадає під певне правило (до судового рішення цього правила не існувало; суд посилається на принципи, покликані виправдати створення і ретроспективне застосування нового правила) [7, с. 24 – 25]. Коли виникає нова форма вже існуючих соціальних проблем, принципи права виконують роль «калібратора», адаптуючи вже наявні механізми регулювання. Саме ця їх властивість надає гнучкості в межах динамічного тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8, с. 15].

Як видається, принципи права якраз і виконують роль правил-індикаторів, хоча й більш комплексно. З одного боку, вони дійсно покликані орієнтувати суб'єктів права на певні правові ідеї й інструменти, що їх втілюють. При цьому фундаментально важливим є те, що принципи дозволяють пов'язати доволі відмінні концепти: так, принцип свободи є основою цілої низки правових інструментів й інститутів, які належать до різних правових режимів і по-різному діють (наприклад, свобода договору і свобода совісті базуються на зовсім різних юридичних механізмах). Однак їх зв'язаність із принципом свободи перетворює його на певну

семантичну «точку доступу», яка дозволяє суб'єкту права орієнтуватися у складному світі сучасної нормативності. З іншого боку, принципи виконують роль правил-індикаторів і для суддів та інших суб'єктів правозастосування, оскільки є своєрідними модифікаторами ефекту норм права й інструментом їх інтерпретації та реалізації (на додаток до того, звісно, що принципи права мають безпосередню регулятивну функцію) [8, с. 17]. Це дозволяє праву зберігати свою нормативну авторитетність навіть тоді, коли підірваною є його інституційна авторитетність. Концепт авторитетності права, відтак, лишає надію на краще в розвитку правових систем, які потерпають від низької легітимності й ефективності, оскільки принципи права, відіграючи роль правил-індикаторів, здатні перезапустити процес зміцнення авторитетності норм права.

До того ж, в умовах правової держави заборона надмірного державного втручання у свободу особи розглядається як аксіоматична вимога: держава має право обмежувати права людини лише тоді, коли це дійсно необхідно, тільки в такому обсязі, в якому її заходи будуть розмірними до мети. Інакше кажучи, в цій сфері проголошується та діє принцип пропорційності (розмірності, адекватності). У його основу покладена ідея, згідно з якою загальний інтерес, яким керується держава, не може бути таким, що придушує свободу окремої особи. Він покликаний захистити індивіда, коли той залишається віч-на-віч з державою, і є передумовою того, що регулятивне втручання має бути відповідним до цілей, які ним досягаються [9, с. 39]. Однак, незважаючи на достатньо давній родовід цього принципу, слід погодитися з тим, що тріумфальний хід пропорційності в межах інституту конституційних прав людини й міжнародного права прав людини розпочався близько п'ятдесяти років тому. Становлення принципу пропорційності в сучасному праві пояснюється впливом прагматизму як нового типу праворозуміння, для якого характерні відмова від формально-догматичного розуміння права і спроба забезпечити більшу соціальну сприйнятливість, реалістичність права з одночасним збереженням його верховенства, автономії, незалежності від політичних уподобань. Принцип пропорційності розглядається саме як поєднання реалістичності й автономії права: з одного боку, він передбачає акцент не на застосуванні принципів і норм права, а на безпосередньому узгодженні різних інтересів; з іншого – він обмежує розсуд суб'єкта правозастосування і

нормотворення при вирішенні питання про припустимість обмежень прав, тобто фактично встановлює «обмеження на обмеження».

Відповідно до позиції С.П. Погребняка, на теперішній час принцип пропорційності можна знайти також у різних формулюваннях багатьох національних і наднаціональних правових систем. Він визнається загальним принципом права ЄС. У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на відміну від права ЄС, принцип пропорційності прямо не закріплено. Незважаючи на це, він є одним з найважливіших принципів, який, мабуть, найбільш часто застосовується у практиці ЄСПЛ. Визнаючи важливість принципу пропорційності, слід водночас розуміти його специфіку як правового засобу. Вона зумовлена природою принципів права, які, як відомо, мають більш абстрактний характер, ніж норми права. Саме тому принципи права нерідко окреслюють у певній ситуації лише можливості, але прямо не визначають конкретний варіант поведінки. У цьому сенсі можна погодитися з тим, що принципи надають суддям лише певний правовий орієнтир, а не являють собою аналог аптекарських ваг.

Суть пропорційності полягає в тому, що вона представляє собою правовий засіб, що застосовується для вирішення юридичних конфліктів між певним правом і конкуруючими з ним правами й законними інтересами. Ядром цього юридичного засобу є техніка балансування, спрямована на те, щоб право однієї особи, що захищається, було урівноважене з іншими визнаними правами і законними інтересами. Він дає відповідь на запитання: чи виправданим обмеження того чи іншого права. Для правильного застосування судами принципу пропорційності важливе значення має тест на пропорційність. Він має одну й ту ж основну двоетапну структуру [9, с. 41]. На першому етапі суд повинен встановити, що владними діями виявилось обмежене певне право. На другому етапі влада повинна продемонструвати суду, що вона мала певну легітимну мету і що обмеження було пропорційне їй. Тест на пропорційність охоплює три критерії: по-перше, засіб, призначений для досягнення мети влади, повинен підходити для досягнення цієї мети (доречність); по-друге, з усіх придатних має бути обрано той засіб, який найменшою мірою обмежує право приватної особи (необхідність); по-третє, збиток приватній особі від обмеження її права повинен бути пропорційний вигоді уряду щодо досягнення поставленої мети

(пропорційність у вузькому сенсі). Пропорційність у вузькому сенсі також нерідко іменують принципом балансування [9, с. 42].

На сучасному етапі розбудови демократичної, правової, соціальної держави в Україні в межах європейського напрямку її розвитку першочергового та стратегічного значення набуває рівність прав і свобод людини та громадянина, яка закріплюється в національному законодавстві на рівні основоположного конституційного принципу правового статусу особи [10, с. 48]. Принципи конституційного права є загальними соціальними орієнтирами конституційно-правового регулювання, які відповідають інтересам різноманітних соціальних груп населення. Тобто це моделі дієвого регулятора конституційно-правових відносин. Саме на їх основі відбувається моделювання норм, що є втіленням демократичних і гуманістичних традицій права й державотворення, визначаються основні напрями розвитку держави і суспільства, встановлюються демократичні правила організації та діяльності органів державної влади, засади статусу людини і громадянина, які відповідають моралі й справедливості, та відображають потреби й устремління людей. Принцип юридичної рівності в найзагальнішому сенсі означає, що до однойменних суб'єктів не можуть застосовуватися будь-які розрізнення, винятки, обмеження чи переваги з огляду на певні їхні властивості. Крім того, цей принцип займає важливе місце в системі принципів правового статусу людини громадянина, оскільки він проголошує демократичний підхід взаємовідносин «людина – держава», «людина – суспільство», «людина – людина», визначає параметри здійснення, реалізації та забезпеченості прав і свобод людини та громадянина, поширюється на всі права і свободи людини та громадянина рівною мірою (за деякими винятками, чітко визначеними законодавством). Такий підхід конституційного визнання принципу рівності прав і свобод людини та громадянина має фундаментальне значення у сфері національного державотворення будь-якої країни та її міжнародної співпраці, свідчить, що вона стоїть на шляху побудови правової держави і на конституційному рівні закріпила бар'єри від тоталітарного розвитку [10, с. 49].

Розглядаючи онтологічну сутність і статутарно-функціональні особливості конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина, О.П. Васильченко визначає його як універсальний правовий принцип, що ґрунтується на ідеях свободи й справедливості, знаходить

своє визнання та нормативне закріплення на рівні міжнародного співтовариства держав у міжнародному праві та на національному рівні, є основоположним принципом формування й функціонування правового статусу особи, визначає правовий режим взаємовідносин із державою та суспільством, встановлює фактичну рівність прав і свобод людини та громадянина і їхню рівність перед законом, виключає будь-які привілеї, обмеження у правах і преференції для будь-яких осіб чи соціальних груп. При характеристиці особливостей сучасного стану законодавчого закріплення і практики реалізації складових елементів конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина можемо вести мову про такі складові: 1) незалежно від раси, національності, етнічного походження, кольору шкіри; 2) незалежно від політичних, релігійних та інших переконань; 3) незалежно від соціального походження і майнового стану; 4) гендерної рівності; 5) незалежно від місця проживання, мовних та інших ознак; 6) перед законом і судом.

Протягом останніх шести років актуальним залишається питання забезпечення рівності конституційних прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з Автономної Республіки Крим та Донецької і Луганської областей. Нинішня криза внутрішнього переміщення в Україні виникла внаслідок збройного конфлікту, що розпочався в березні 2014 р. унаслідок анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією та подальшого проголошення незалежності Донецької та Луганської областей на сході України завдяки активному політичному, економічному та військовому втручання та сприянню Росії. Цей конфлікт є останнім і, можливо, найбільш серйозним проявом російської агресії на пострадянському просторі та в умовах посилення конкурентних і змагальних відносин між Росією та Заходом [10, с. 50]. З часу анексії, Україна веде боротьбу з проросійськими сепаратистами у своїх східних областях, при цьому понад мільйон людей переміщуються всередині країни. Без чітких перспектив врегулювання конфліктів або довгострокового планування, переміщення, швидше за все, буде тривалим. Існує також ризик повторного переміщення, якщо ситуація у сфері безпеки погіршиться, або якщо доступ внутрішньо переміщених осіб до продовольства, місцевих послуг і допомоги продовжуватиме зменшуватися. У зв'язку з цим варто окреслити основні міжнародні, напрацьовані у практиці держав і міжнародних організацій (зокрема й

міжнародних неурядових організацій, наприклад, Міжнародного Комітету Червоного Хреста), рекомендації та вимоги для забезпечення нормального існування, підтримки життєдіяльності та дотримання прав внутрішньо переміщених осіб. За даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних і Київської міської державних адміністрацій станом на середину лютого 2017 р., взято на облік 1640335 внутрішньо переміщених осіб – понад 1300000 сімей з Донбасу і Криму. Чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні більша, ніж чисельність населення багатьох країн світу, зокрема й європейських (наприклад, населення Чорногорії становить 647 тисяч, а Естонії – 1265000 осіб). Притік переселенців у громади по всій країні, який у великих містах підсилений трудовою міграцією, створив додаткове навантаження на місцеві органи та інфраструктуру.

На особливу увагу заслуговує проблема дискримінації переселенців з Криму. Відповідно до Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 р. особи, місце проживання яких зареєстроване в Криму, прирівнюються до нерезидентів у розумінні митного, податкового і фінансового законодавства. Водночас Податковий кодекс України містить норми, за якими в деяких ситуаціях ставка податку на певні види доходів чи операцій є різною для податкових резидентів і нерезидентів. Крім того, із прийняттям у липні 2015 р. Закону України «Про місцеві вибори» вимушені переселенці були фактично позбавлені права голосу на місцевих виборах 2015 р. Зазначені дискримінаційні положення суперечать чинній Конституції України.

Інший актуальний рівень додержання принципу рівності прав і свобод для України та, як не дивно, для прогресивної міжнародної спільноти – принцип забезпечення гендерної рівності. Так, у 2015 р. Україна посіла 67 місце серед 145 країн згідно з Глобальним звітом про стан гендерної рівності у світі за індикаторами «гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України та депутатів місцевих органів влади», «співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок та середнього рівня заробітної плати чоловіків» [10, с. 51]. Одна з найбільш серйозних проблем на цьому напрямі – нерівна оплата праці. Згідно з інформацією Державного комітету статистики за 2015 р., розмір

середньомісячної заробітної плати жінок на 25,1 % нижчий, ніж у чоловіків. Значний розрив між середньомісячною заробітною платою жінок і чоловіків призводить до нерівних можливостей доступу до економічних ресурсів, а також відмінностей у якісних характеристиках зайнятості і соціальному статусі жінок і чоловіків та як наслідок – до зростання рівня бідності населення. Ця проблема має бути вирішена комплексно на концептуальному та практичному рівнях, поруч із такими проблемами, як відсутність гендерної складової у програмах стратегічних реформ; низький рівень спроможності органів державної влади щодо реалізації принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; недосконалість наявної системи збору інформації за ознакою статевої приналежності, що обмежує можливості розв'язання найбільш актуальних проблем і розривів у реалізації прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства на рівні державної політики тощо.

Упровадження принципів рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є однією з важливих умов сталого розвитку, позитивних змін у суспільстві реалізації прав людини та самореалізації особистості, запорукою ефективного розв'язання наявних проблем, а також європейської інтеграції України та виконання міжнародних зобов'язань згідно з основними міжнародними договорами у сфері захисту прав людини, зокрема Цілей Сталого Розвитку до 2030 року, затверджених Генеральною Асамблеєю ООН [10, с. 52].

Стосовно проблемних моментів взаємозв'язку і взаємодії принципу недискримінації за ознакою статі та норм права з цього приводу, то потрібно зважати на таке. Тест на гендерну дискримінацію складається з низки питань: 1) чи мала місце різниця в поводженні/ставленні? 2) чи зазнала б особа менш сприятливого ставлення, якби вона була іншої статі? 3) чи мала різниця в поводженні об'єктивне та розумне обґрунтування? 4) чи має різниця в поводженні правомірну (легітимну) мету? 5) чи є заходи, які використовуються, пропорційними досягненню цієї правомірної мети?

У контексті проблемних аспектів співвідношення принципів і норм цивільного права України варто наголосити на тому, що принципи останнього є не лише чинником, що дає змогу виокремити цю галузь права, а й у її межах – робочий механізм, за допомогою якого

визначаються межі можливої та належної поведінки учасників цивільно-правових відносин. Незважаючи на те, що ст. 3 ЦК України й присвячена загальним засадам цивільного законодавства, в ній йдеться про принципи цивільного права, глибинний зміст якого як приватного права зумовлений природним правом, що покладено в його основу, і для якого іманентною є наявність відправних ідей, зокрема таких як добросовісність, розумність, справедливість.

У свою чергу формування оновленої системи принципів адміністративного права України потребує врахування уніфікованих принципів адміністративного права, вироблених європейською адміністративно-правовою доктриною. Заслужують на увагу міркування Т.О. Коломоєць і П.О. Баранчика про те, що однією з найбільш актуальних проблем удосконалення адміністративного права, яка потребує системного аналізу та невідкладного вирішення, є якісне поліпшення законодавчого врегулювання принципів адміністративного права, адже саме принципи, враховуючи те багатоаспектне значення, яке їм надається, відіграють величезну роль у формуванні правосвідомості та функціонуванні дійсно правової держави. Законодавче закріплення принципів адміністративного права не має бути формальним, коли ті чи інші положення лише текстуально відображаються в законодавчому чи підзаконному акті. Таке закріплення має бути чітким, повно та всебічно розкривати зміст того чи іншого базового положення [11, с. 160]. Євроінтеграційні прагнення України, які зафіксовано в Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженій Постановою КМ України від 16 серпня 1999 р. № 1496, Указі Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р. № 615/98, у контексті перспектив подальшого розвитку принципів адміністративного права передбачають врахування міжнародного, зарубіжного досвіду в цій сфері [12, с. 13]. Проте таке врахування має бути виваженим, обґрунтованим, без штучного дублювання досвіду однієї чи декількох держав. При цьому має, по-перше, враховуватися позитивний зарубіжний досвід у фіксуванні принципів, розташування їх черговості, закріплення змісту окремих принципів, погодженість доктринальних і нормативних положень [13, с. 1]; по-друге, усуватись негативний досвід зарубіжних країн для України, тобто мають відкидатись запозичення такого досвіду; по-третє,

враховуватись регіональні, національні особливості, реалії сучасного періоду, доктринальні положення європейських документів (Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи і т. д.) [11, с. 165]; по-четверте, слід включити до системи принципів адміністративного права як фундаментальні його засади: принципи верховенства права, законності, пропорційності, несення відповідальності за шкоду, заподіяну діями органів публічної адміністрації та її державних службовців, недискримінації, так і деякі інші, що поступово інтегруються у правову систему України та підлягають комплексному закріпленню в системі законодавства.

У ході реалізації Євросоюзом регіональних програм співробітництва характерним є вплив принципів і норм права Світової організації торгівлі і торгового права ЄС на зміст регіональних і двосторонніх торговельних угод з третіми державами, в тому числі коопераційних угод, угод про партнерство та співробітництво й угод про асоціацію [14, с. 12]. Принципи торгового права ЄС виступають основою не тільки для економічної інтеграції держав – членів ЄС, але й для ЄС і третіх держав. Такі принципи, закріплені в Установчих документах ЄС, дублюються у спеціальних торговельних угодах між ЄС і третіми країнами, спрямованих на поглиблену інтеграцію. Положення таких угод регулюють широкий спектр економічних відносин, у тому числі торговельних, зменшуючи або скасовуючи тарифні та нетарифні бар'єри. Це сприяє поширенню принципу лібералізації руху товарів і послуг на двосторонні відносини третіх країн з ЄС, а також гармонізації та двосторонній уніфікації технічних стандартів продукції [14, с. 15].

Аналіз історичних засад формування та правового закріплення принципів бюджетного права України і ЄС дав підстави Ю.Ю. Пустовіт стверджувати, що саме вони визначають зміст бюджетно-правового регулювання, є критеріями правомірності бюджетно-правових норм і поведінки учасників бюджетних правовідносин [15, с. 12]. У свою чергу Є.В. Смичок зазначає, що принципи податкового законодавства забезпечують структурне впорядкування як загальної, так і спеціальної його частин (як правило, стосується окремих загальнообов'язкових платежів). Саме принципи податкового законодавства є тим наскрізним фактором, який дозволяє зберегти єдині вимоги, одну чітко визначену логіку нормативної регламентації всієї сфери суспільних відносин, які

складаються у сфері оподаткування. Фактично вихідні положення податкового законодавства є специфічним нормативним каркасом, на основі якого вибудовується нормативний масив специфічного галузевого регулювання. Залежно від специфіки того чи іншого вихідного положення вони по-різному отримують свій прояв у межах тих чи інших інститутів податкового законодавства. Так, до прикладу, такі принципи як недопущення проявів податкової дискримінації (принцип рівності) та принцип стабільності є такими, що пронизують усю систему податкового законодавства. Коли ж йдеться про такі вихідні положення як принцип-презумпція правомірності рішень платника податків і принцип невідворотності настання юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства, то вони визначають імперативні вимоги до конструювання і застосування приписів, які стосуються регулювання «деліктних» за своїм характером податкових відносин. Що ж стосується таких принципів як принцип фіскальної достатності, принцип справедливості, принцип економічності оподаткування, принцип нейтральності оподаткування, принцип рівномірності та зручності сплати податків та зборів, то вони висувають основні вимоги до тих інститутів податкового законодавства, які забезпечують регламентацію податкових відносин з приводу сплати тих чи інших загальнообов'язкових платежів (податків і зборів) [16, с. 87 – 88].

Отже, характерною рисою існування сучасного світового співтовариства є динамізм розвитку і поглиблення трансформаційних процесів. Їх основу визначають чинники відкритої економіки, демократизації соціуму, формування громадянського суспільства, гармонізації правових систем. Україна, яка розбудовує правову, соціальну та демократичну державу, не стоїть обабіч магістрального шляху розвитку людства, а бере активну участь у міжнародних і регіональних процесах. Одним з важливих проявів такої діяльності є укладання і підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що закріпила новий правовий формат двосторонніх відносин. Угода має на меті поглиблення політичних та економічних відносин між Україною та ЄС шляхом створення розширеного інституційного механізму і закріплення нових положень щодо імплементації принципів і норм права ЄС у правову систему України. Співвідношення принципів і норм права в національній правовій системі України в умовах євроінтеграції є набагато складнішим, оскільки

його не можна визначити лише з позицій вітчизняної юридичної доктрини та практики. У контексті європейського вибору людина, її гідність, права та свободи – це ключовий критерій, на основі якого можливо правильно встановити форму співвідношення принципів і норм права у правовій системі України.

Література:

1. Національна правова система: реформування та оновлення : наук.-аналіт. доп. / Н. М. Оніщенко та ін. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. 176 с.
2. Муравйов В. Організаційно-правовий механізм реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Право України*. Київ, 2015. № 8. С. 17–32.
3. Козюбра М. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. Київ, 2014. № 1. С. 22–32.
4. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.
5. Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Пер. з англ. А. Фролкін. Київ : Основи, 2000. 519 с.
6. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*. Київ, 2017. № 7. С. 30–38.
7. Бочаров Д. Правова позиція як форма конкретизації принципів права («візуальна» інтерпретація). *Право України*. Київ, 2017. № 7. С. 20–29.
8. Горобець К. Принципи права й авторитетність: міркування щодо нормативності. *Право України*. Київ, 2017. № 7. С. 9–19.
9. Погребняк С. Принципи пропорційності як загальний принцип права. *Право України*. Київ, 2017. № 7. С. 39–46.
10. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. Київ, 2017. № 7. С. 47–55.
11. Коломоєць Т. О., Баранчик П. О. Принципи адміністративного права : монографія. Запоріжжя : Сору Art, 2012. 203 с.
12. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.

13. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2010. 22 с.
14. Яловий К. В. Принципи торгового права Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2011. 18 с.
15. Пустовіт Ю. Ю. Принципи бюджетного права України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2015. 18 с.
16. Смичок Є. Вплив принципів податкового права на побудову галузі податкового законодавства. *Право України*. Київ, 2017. № 7. С. 83–89.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне
та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

ПОВІТРЯНЕ БОМБАРДУВАННЯ ГЕЛЬСІНКІ 30 ЛИСТОПАДА 1939 РОКУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Акімов Михайло Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

У середині 30-х років минулого сторіччя фактична неспроможність Ліги Націй забезпечити мирне співіснування країн-членів стала особливо помітною. Замість передбачених Статутом негайного припинення економічних відносин та запровадження блокади члени організації (в першу чергу постійні – Велика Британія та Франція) фактично проігнорували агресію Японії в Китаї у 1931 р. та Італії в Ефіопії у 1935 р., а створений після заколоту в Іспанії у 1936 р. Комітет Ліги Націй із неутручання не тільки не зупинив підтримку Німеччиною та Італією військ генерала Франко, але фактично потурав заколотникам, домігшись припинення допуску добровольців на бік законного уряду республіканської Іспанії.

Не бажаючи бути пов'язаним своїм членством у Лізі Націй, Японія та Німеччина (у березні та жовтні 1933 р. відповідно), а згодом і одна з країн-засновниць – Італія (у грудні 1937 р.), – оголосили про свій вихід з організації. Натомість СРСР за пропозицією Франції, підтриманою ще 30 державами, був прийнятий до Ліги Націй у вересні 1934 р. та приєднався до руху колективної безпеки в Європі і загального роззброєння. Крім цього, Радянський Союз, намагаючись убезпечити власні кордони, послідовно уклав договори про ненапад із своїми західними та північно-західними сусідами.

Проте цього було замало, і у 1938 р. СРСР неодноразово намагався домовитись із Фінляндією про воєнний союз та про зміну державного кордону на Карельському перешийку (оскільки відстань від нього до Ленінграда складала близько 32 км, і місто було в межах дальності артилерійського вогню). Фінська сторона негативно поставилась до цих

пропозицій. Вже наступного року делегація з Гельсінкі тричі прибувала до Москви, і радянське керівництво наполегливо намагалось орендувати (чи навіть придбати) низку островів у Фінській затоці та півострів Ханко (для створення там аеродромів і військово-морських баз), а також перенести кордон на Карельському перешийку вглиб Фінляндії в обмін на вдвічі більші за площею території у Карелії. Цього разу деякі воєнні та державні діячі були готові пристати на це, але настрої у фінському суспільстві були відверто радянські, і переговори були перервані. За два дні після інциденту у Майнілі СРСР заявив про те, що більше не вважає себе пов'язаним договором про ненапад 1932 р., відкликає з Гельсінкі своїх дипломатичних та торгівельних представників [1], і ще за два дні, 30 листопада 1939 р., радянські війська без оголошення війни перейшли кордон.

У перший же день бойових дій, о 10.30 за місцевим часом, вісім бомбардувальників ДБ-3 1-го мінно-торпедного авіаційного полку ВПС ЧБФ (ведучий – капітан М.О. Токарев), які через погодні умови (низька хмарність) не знайшли кораблі фінського флоту біля півострова Ханко, атакували порт та залізничний вокзал Гельсінкі. Скинуті з великої висоти бомби впали на район щільної житлової забудови; постраждали будівлі парламенту та технологічного університету, автовокзалу та зоологічного музею; загинула 91 людина, були поранені 236. Цей наліт виявився найбільш руйнівним за всю війну (загалом столицю Фінляндії у 1939-1940 рр. бомбили вісім разів, загинуло 97 людей, отримали поранення 260).

Фотографії знищених будинків та поранених мирних мешканців у Гельсінкі (що деякі журналісти навіть порівнювали із бомбардуванням Герніки) практично повністю привернули світову громадську думку на сторону Фінляндії. Президент США Ф.Д. Рузвельт оголосив офіційний протест СРСР та закликав радянський уряд утриматись від бомбардування цивільного населення. У відповідь Голова РНК СРСР В.М. Молотов повідомив не фінські міста, а фінські аеродроми; на міста ж скидають лише контейнери із продуктами, «але Вам з Америки, за 8 тис. км звідси, це не видно» [2, с. 49].

Оголосивши війну СРСР 1 грудня 1939 р., Фінляндія звернулася за допомогою до Ліги Націй. На вимогу представника Фінляндії у Лізі Націй Е.Р. Холсті [3] Генеральний секретар організації Ж. Авеноль екстрено скликав Раду та Генеральну Асамблею, аби вжити заходів, щоб зупинити

бойові дії. У відповідь на це СРСР заявив, що не вважає за можливе брати участь у засіданнях із цього питання, оскільки не перебуває у стані війни з Фінляндією; навпаки, ним 2 грудня 1939 р. укладено Договір про взаємодопомогу та дружбу з Урядом Фінляндської Демократичної Республіки; осіб же, від імені яких Холсті звернувся до Ліги Націй, радянська сторона не розглядає як виразників волі фінського народу [4]. Насправді згаданий Уряд був створений у фінському містечку Терійокі одразу після зайняття його Червоною Армією та носив виключно маріонетковий характер.

Спеціальний комітет Ліги Націй із фінського питання («комітет тринадцяти») на чолі із представником Португалії Х.К. да Матта, розглянувши стан справ та міжнародно-правові акти, що регулювали відносини між зацікавленими сторонами, встановив, що Радянський Союз своїми діями порушив положення радянсько-фінського договору про ненапад 1932 р. (не зважаючи на його денонсацію), Тартуського мирного договору 1920 р. (яким встановлювались кордони обох держав) та ст. 12 Статуту Ліги Націй (при порядок урегулювання міждержавних суперечок), а також вчинив акт агресії (у визначенні пакту Бріана-Келлога 1928 р.) [5]. Цікаво відзначити, що визнання Радянського Союзу агресором фактично базувалось на визначенні, що його радянська сторона сама запропонувала Лізі Націй в якості базового ще у 1933 р., коли СРСР не входив до складу цієї організації.

Проект резолюції Генеральної Асамблеї про вжиття заходів, передбачених ст. 16 Статуту Ліги Націй, був внесений Аргентиною та підтриманий 28 із 40 держав-членів (зокрема, обома постійними, що лишилися, – Великобританією та Францією, та їх колоніями і підмандатними територіями), ще 9 утримались (у тому числі Швеція, Норвегія та країни Балтії, що намагалися, дотримуючись суворого нейтралітету, не зіпсувати стосунки із СРСР).

Рада Ліги Націй підтримала рішення Генеральної асамблеї, засудила дії Радянського Союзу проти Фінляндії, та постановила, що СРСР з огляду на ст. 16 Статуту більше не є членом даної організації [6]. Слід зауважити, що це рішення було прийнято із процедурним порушенням, оскільки його підтримало лише 7 членів Ради Ліги Націй із 15 (з яких 3 були обрані до складу Ради за добу до голосування); 8 інших були відсутні на засіданні

або утримались (у тому числі Фінляндія, яка все ще бажала досягти мирного урегулювання).

Виключення СРСР з Ліги Націй стало останнім значущим рішенням в історії цієї організації (аж до її формального розпуску та передачі повноважень ООН у квітні 1946 р.). Водночас це було перше в історії рішення про застосування міжнародно-правової відповідальності (хоча б і шляхом декларативної заяви) до держави, що здійснила акт агресії і порушила закони та звичаї ведення війни у частині заборони бомбардування населених пунктів (ст. 25 Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни 1907 р.) [7].

Література:

1. Речь по радио Председателя Совета народных комиссаров СССР товарища В.М. Молотова 29 ноября 1939 года. URL: <http://heninen.net/sopimus/molotov1939.htm> (дата звернення: 08.06.2020)..
2. Trotter, William R. The Winter War: The Russo-Finnish War of 1939-40. New York: Algonquin Books, 2002. 320 p.
3. Aide-memoire of Mr. Holsti, delegate of Finland to the League of Nations, handed on December 9th, 1939, to Mr. Avenol, Secretary-General of the League of Nations. URL: http://heninen.net/sopimus/19391209_e.htm (дата звернення: 08.06.2020).
4. Ответ Советского Правительства на телеграмму Генерального секретаря Лиги Наций господина Аvenoля. URL: <http://heninen.net/sopimus/1939t.htm> (дата звернення: 08.06.2020).
5. Report of the Assembly of the League of Nations. URL: http://heninen.net/sopimus/1939u_e.htm (дата звернення: 08.06.2020).
6. Resolution adopted by the Council of the League of the Nations. URL: http://heninen.net/sopimus/1939r_e.htm (дата звернення: 08.06.2020).
7. Convention on Laws and Customs of War on Land : adopted on October 18th, 1907. URL: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp (дата звернення: 08.06.2020).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ НА ШЛЯХУ БОРОТЬБИ З COVID-19

Ковальчук Ірина Миколаївна

аспірант, Ягеллонський Університет, Польща, Краків

Коронавірус чи, так званий, COVID-19 – пандемія ХХІ століття, яка раптово «поглинула» Європу та й цілий Світ. Мабуть, не можна назвати жодної держави, яка б була цілком готова до ефективної боротьби з цим вірусом. При цьому, на шлях боротьби з ним стали не тільки окремі держави, а й цілі міждержавні міжнародні організації, однією з яких є Європейський Союз (надалі – ЄС).

Із самого початку ЄС брав інтенсивну участь в протидії поширенню COVID-19, ліквідації та послабленню негативних наслідків цієї пандемії, а також скоординуванню спільних зусиль держав-членів ЄС у боротьбі з нею. Варто зазначити, що перші дії в боротьбі з COVID-19 ЄС почав реалізувати ще на початку січня 2020 року, кілька днів перед тим, як в Європі зафіксували перші випадки захворювання. Саме в цей час Комітет з охорони здоров'я ЄС скликав перше засідання присвячене тоді ще «новому» вірусу.

У цьому ж місяці з метою повернення громадян ЄС «додому» ЄС активував Механізм цивільного захисту ЄС. Саме завдяки цьому Механізму до Європи повернулося більш ніж півмільйона громадян ЄС, які у зв'язку з впровадженими обмеженнями не могли повернутися до Європи з різних регіонів Азії, Північної та Південної Америки. У лютому в рамках Механізму за ЄС розпочав закупівлю засобів індивідуального захисту, а саме медичних масок та респіраторів, для країн ЄС. Це призвело до того, що ЄС став єдиним оптовим покупцем, що забезпечило придбання якомога більшої кількості захисних засобів за найвигіднішою ціною.

Щоб сповільнити поширення вірусу ЄС заклав свої зовнішні кордони для всіх подорожей, які не були необхідними, одночасно залишивши відкритими окремі пропускні пункти (так звані «green lanes») необхідні для безперебійного постачання товарів необхідних для держав-членів ЄС.

В рамках програми досліджень та інновацій «Горизонт 2020» профінансовано 18 дослідницьких проектів, які займаються

проблематикою винайдення ефективних ліків та вакцини проти COVID-19.

Величезні зусилля ЄС були спрямовані та надалі спрямовуються в напрямку підтримання економік держав-членів ЄС, виведення їх з кризового стану та збереження робочих місць.

Таким чином, боротьба з COVID-19 підкреслила всю важливість ролі узгоджених спільних та скоординованих дій держав у боротьбі з цією пандемією, реалізацію яких на європейському континенті забезпечив ЄС. Вище наведено та проаналізовано низку спільних заходів здійснених в рамках ЄС, серед яких ключове значення відіграють заходи у сфері охорони здоров'я та збереження і відновлення економіки держав-членів ЄС.

Література:

Інформація наведена на підставі даних розміщених на офіційних сторінках органів ЄС, в тому числі Європейської Комісії та Європейського Парламенту; режими доступу:

1. <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/priorities/reakcja-ue-na-koronawirusa>
2. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirusresponse/jobs-and-economy-during-coronavirus-pandemic_pl

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Сливка Ігор Миколайович

доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри правознавства, ВУ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Демборинський Роман Володимирович

магістрант, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Поширення корупційних правопорушень та всеохоплюючий характер їх проявів може мати небезпечні наслідки для існування української держави та громадян України. Активна позиція українського

законотворця, після 2014 року, щодо протидії та запобігання корупції дещо покращила стан справ у цій сфері. Запровадження міжнародних стандартів у сфері боротьби з корупцією мало на меті наблизити Україну до країн з найменшим рівнем корупції та достатньо високим рівнем життя населення. Варто зазначити, що корупція, окрім того, що створює негативну репутацію державної влади, як у середині країни, так і на міжнародній арені, є водночас явищем, що посягає на основні права та свободи громадян. Пріоритетними напрямками правової держави у сфері запобігання та протидії корупції має бути забезпечення прав і свобод людини і громадянина, як найцінніших досягнень суспільства.

Як зазначає В.В. Плиска, корупційні процеси ігнорують конституційні положення про непорушність прав і свобод громадян, а також рівність останніх перед законом. Корупція призводить до обмеження або порушення прав громадян, що гарантовані національним законодавством [1]. З іншого боку, корупція змінює сутність правоохоронної діяльності компетентних державних органів, які за умови корумпованості їх посадових осіб перестають виконувати функцію охорони права і перетворюються на інструмент розправи над невинними особами або інструмент неправомірного задоволення особистих чи групових інтересів певних осіб, у тому числі самих посадових осіб зазначених органів [2].

Одна з проблем, яка суттєво впливає на забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання корупції – це відсутність сприйняття інформації самими громадянами. Адже інформаційна політика щодо запобігання корупційним правопорушенням, подання інформації про діяльність антикорупційних органів, органів, які приймають повідомлення громадян щодо вчинення корупційних дій іншими громадянами, а також інформаційні компанії про шкоду корупції в суспільстві проводяться регулярно. Громадяни України безвідповідально ставляться до проблем, які виникають у результаті вчинення корупційних дій. Ставати активними учасниками боротьби з цим негативним явищем вони не бажають, а отже не реалізують свої права і свободи у сфері протидії корупції. З іншої сторони, у органів державної влади низький рівень правової поведінки, незважаючи на постійне їх реформування та намагання наблизити їх до європейських стандартів. Обов'язком держави є створення адекватних механізмів протидії та запобігання корупції, функціонування яких не

порушувало б природні права та свободи громадян України.

Зміна підходів до формування змісту антикорупційного законодавства мала позитивний вплив на забезпечення прав і свобод громадянина у сфері запобігання корупції. Законотворець, прийнявши їх, намагався усунути труднощі з незадовільним рівнем вжиття заходів щодо запобігання та протидії корупції в Україні. Основним джерелом запобігання та протидії корупції має стати громадянин. Він має усвідомлювати негативні наслідки корупційних дій та правопорушень, активно сприяти їх виявленню, бути активним суб'єктом антикорупційної політики.

Досліджуючи проблеми забезпечення прав і свобод громадянина у сфері запобігання корупції, відзначено наступне: 1) в Україні наявні норми та нормативно-правові акти, спрямовані на реалізацію прав та свобод громадян у сфері запобігання корупції. Однак, враховуючи те, що із прийняттям прогресивного антикорупційного законодавства пройшло 6 років виникають питання щодо низької ефективності їх реалізації; 2) низька правова поведінка як самих громадян так і суб'єктів державної влади; 3) недостатньо високий рівень інформованості громадськості щодо проектів рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які можуть безпосередньо вплинути на стан реалізації прав та свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції, тому необхідно зміщувати фокус боротьби з цим явищем у сторону громадян та громадських організацій [3]. У 2014 році ЗУ «Про запобігання корупції» [4] введено інститут викривачів корупції, проте бачимо, що він і досі не став ефективним інструментом у протидії та запобіганні корупції. Крім того, українським громадянам невідомо, які державні інституції забезпечують їх права та свободи у сфері запобігання корупції.

Отже, визначення проблем пов'язаних з оцінкою рівня забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання корупції сприятиме виробленню цілеспрямованих обґрунтованих правових заходів щодо їх вирішення. Своєчасне реагування на встановлені факти дасть змогу ефективно проводити антикорупційну політику на всіх рівнях державного управління та забезпечить зменшенню поширення корупційних дій.

Література:

1. Плиска В.В. Сучасний стан реалізації прав і свобод громадян у сфері

запобігання та протидії корупції. URL: http://vjhr.sk/archive/2015_3_2/17.pdf (дата звернення: 15.05.2020).

2. Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності: збірник наукових праць / за ред. В.В. Галуцька. Херсон-Тернопіль: ХЮІ ХНУВС, 2011. 230 с. URL: http://www.biglib.com/book/64_Aktyalni_problemi_zapobigannya_ta_protidii_korupcii_i_ohoroni_prava_vlasnosti (дата звернення: 15.05.2020).

3. Плиска В.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2015. 210 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/8122> (дата звернення: 15.05.2020).

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.05.2020).

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ ТА ОСОБАМИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ПРАВИЛ ПЕРЕБУВАННЯ В УКРАЇНІ (КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

Яремко Оксана Михайлівна

доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права та міграційної політики Тернопільського національного економічного університету

Іноземні громадяни, а також особи без громадянства, які вчинили правопорушення на території України, притягується до юридичної відповідальності відповідно до українського законодавства. У тому числі, коли мова йде про порушення ними міграційного законодавства.

Переважно підставою прийняття рішення про примусове повернення іноземних громадян (осіб без громадянства) з України та зобов'язання їх покинути територію України у строк, що визначений судом, є порушення ними (громадянами іноземних держав чи особами без громадянства)

міграційного законодавства і ухилення ними від виїзду з України після закінчення дозволеного строку перебування та їх притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 203 КУпАП «Порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України») [2].

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні, порядок їх в'їзду в Україну та виїзду з України визначається Законом України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [3].

Частиною 1 ст. 26 Закону № 3773-VI встановлено, що іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України [3].

Вважаємо позитивною практику судів, які останнім часом у вирішенні питання про примусове повернення (видворення) іноземних громадян (осіб без громадянства) з України враховують рішення Європейського суду з прав людини, що стосуються ст. 8 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. - «Право на повагу до приватного і сімейного життя» [1]. Наприклад, рішенням Львівського апеляційного адміністративного суду від 22 листопада 2017 р. № 876/7849/17 р. було залишено постанову Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 20 червня 2017 р. у справі №607/588/17 без змін [4]. Так, колегія суддів підтримала висновок суду першої інстанції про те, що при винесенні рішення №130 від 13 жовтня 2016 р. Управління державної міграційної служби України в Тернопільській області не доклало належних зусиль для з'ясування дійсного місця проживання позивача (громадянки Республіки Нігерія) на території України, факту перебування у цивільному шлюбі з іноземцем, що на законних підставах перебуває на території України, майнового стану її чоловіка, не врахувало наявність у позивача малолітньої доньки, яка народжена в Україні та є громадянкою України, не взяло до уваги відсутність даних про будь-які дії позивача, що суперечили б інтересам безпеки України чи охорони громадського порядку, здоров'я і

захисту прав та інтересів громадян України, та прийняло рішення непропорційно, зокрема, без дотримання необхідного балансу між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія). Чим було порушено ст. 8 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод [4].

«Вигнання» особи з держави, в якій проживають її члени сім'ї, може підняти питання у світлі ст. 8 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод - «Право на повагу до приватного і сімейного життя [1].

Так, ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, визнаючи право кожного на повагу до його приватного і сімейного життя (ч. 1), не допускає втручання органів державної влади у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та громадського порядку, економічного добробуту країни, з метою запобігання зворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту прав і свобод інших осіб (ч. 2) [1].

Слід зазначити, що з однієї сторони Європейський Суд з прав людини дійшов висновку про те, що ст. 8 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод не гарантує іноземцям право в'їжджати в певну країну або проживати на її території і не бути висланими, а також і те, що відповідальність, яка лежить на державі за забезпечення громадського порядку, зобов'язує її контролювати в'їзд в країну. З іншої ж сторони, зауважує, що разом з тим, рішення (судів, органів міграційної служби) у цій сфері мають бути виправданими нагальною соціальною необхідністю і відповідати законній меті, так як можуть порушити право на повагу до приватного і сімейного життя, що охороняється в демократичному суспільстві ст. 8 вище згаданої нами Конвенції [5, с. 53]. Тому дуже важливо під час розгляду даної категорії справ у суді чи при винесенні рішення органами міграційної служби враховувати позицію Європейського Суду з прав людини.

Правова позиція Європейського Суду з прав людини, висловлена в рішеннях по справах «Мустакім проти Бельгії» [7], «Беррехаб проти Нідерландів» [8], «Габлішвілі проти Росії» [6] полягає в наявності

«пропорційності між заходами, що застосовувалися владою, та правовими цілями, що переслідувалися».

Правовий аналіз згаданих нами рішень Європейського суду з прав людини дає підстави говорити про те, що для оцінки того чи адміністративний захід у вигляді видворення або ж примусового повернення з України є «необхідним у демократичному суспільстві», потрібно виходити з наступних критеріїв:

- характер і тяжкість правопорушення, вчиненого особою;
- тривалість перебування особи в країні, з якої вона має (повинна) бути депортована;
- період часу, що минув з моменту вчинення правопорушення, і поведінку особи впродовж такого періоду;
- громадянство різних зацікавлених осіб;
- сімейний стан особи, зокрема тривалість шлюбу та інші обставини, що підтверджують дійсність сімейного життя пари;
- чи знало подружжя про порушення вимог законодавства на той момент, коли він або вона вступав (а) в шлюб із особою щодо якої вирішується питання про депортацію;
- чи є в шлюбі діти і, якщо є, якого вони віку;
- ступінь труднощів, з якими може зіткнутися подружжя особи щодо якої вирішується питання про депортацію в країні, в яку повинна бути виселена особа щодо якої вирішується питання про депортацію [5, с. 55].

Література:

1. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (редакція від 02 жовтня 2013 р.) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення : 12 червня 2020 р.).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X (редакція від 11 червня 2020 р.) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення : 12 червня 2020 р.).
3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (редакція від 13 лютого 2020 р.) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення : 12 червня 2020 р.).

4. Рішення Львівського апеляційного адміністративного суду 22 листопада 2017 р. № 876/7849/17 URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70547077> (дата звернення : 12 червня 2020 р.).
5. Майорова Е. Н. Соблюдение права на уважение семейной жизни при назначении административного выдворения иностранных граждан и лиц без гражданства за пределы российской федерации. *Правопорядок : история, теория, практика.* С. 51-56. URL : [file:///C:/Users/Oksana/Desktop/%D0%A2%D0%BE%D0%BD%D1%8F-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE/soblyudenie-prava-na-uvajenie-semeynoy-jizni-pri-naznachenii-administrativnogo-v-dvoreniiya-inostrann-h-grajdan-i-lits-bez-grajdanstva-za-predel-rossiyskoy-federatsii%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Oksana/Desktop/%D0%A2%D0%BE%D0%BD%D1%8F-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE/soblyudenie-prava-na-uvajenie-semeynoy-jizni-pri-naznachenii-administrativnogo-v-dvoreniiya-inostrann-h-grajdan-i-lits-bez-grajdanstva-za-predel-rossiyskoy-federatsii%20(1).pdf) (дата звернення : 12 червня 2020 р.).
6. Постановление Европейского Суда по правам человека от 26 июня 2014 года по делу № 39428/12 «Габлишвили против России». П. 47 URL : <http://european-court.ru/2015/07/02/20820/> (дата звернення : 12 червня 2020 р.).
7. Мустахим против Бельгии (Moustaquim v. Belgium) : Постановление Европейского Суда по правам человека от 18 февраля 1991 (жалоба № 12313/86) URL : <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/mustakim-protiv-belgii-moustaquim-v-belgium-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звернення : 12 червня 2020 р.).
8. Беррехаб против Нидерландов (Berrehab v. the Netherlands) : Постановление Европейского Суда по правам человека от 21 июня 1988 года (жалоба № 10730/84) (извлечение) URL : <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/berrehab-protiv-niderlandov-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звернення : 12 червня 2020 р.).

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

СУДОВА РЕФОРМА ТА ПРОБЛЕМИ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ У ПРОЦЕСІ

Гуйван Петро Дмитрович

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, професор
Полтавського інституту бізнесу*

Не секрет, що наразі владні структури намагаються усіяко обмежувати доступ особи до інформації у сфері організації своєї діяльності. Особливо то показово проявилось під час проведення судової реформи. Орган держави, уповноважений здійснювати добір суддів, - Вища кваліфікаційна комісія суддів, настільки утаємничив, всупереч закону, той процес, що спричинив лавину критики та змісив вже нову владу вдатися до небачених заходів. Склад ВККС за законом був розігнаний, їм заборонено навіть балотуватися до нового складу. Наведемо приклади судових справ про невиконання ВККСУ приписів закону про доступ до публічної інформації, адже цей орган до недавнього часу мав таку самовпевненість, що на будь-які інформаційні запити належної інформації не надавав, тож справа завжди має судову перспективу. У справі № 800/333/17 [1] позивач, який був учасником конкурсу до Верховного Суду, що у 2017 році проводився Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, звернувся до останньої з інформаційним запитом про отримання наступної інформації, яка перебуває в розпорядженні владного суб'єкта: 1) сканованої копії виконаного конкурсантом практичного завдання; 2) зауважень, висловлених чотирма членами колегії ВККСУ, які перевіряли його роботу; 3) інформації про оцінки (бали), виставлені членами колегії; 4) деперсоніфікованого тексту практичного завдання, виконаного одним із чотирьох перших за рейтингом кандидатів до Касаційного цивільний суду у складі Верховного Суду, які виконали практичне завдання за аналогічним варіантом.

Як бачимо, у запиті мова йшла про інформацію, яка стосується безпосередньо певної особи. Але дана інформація потрібна їй для реалізації суспільного інтересу стосовно справедливості оцінок публічного конкурсу. Адже вона дозволить оцінити та порівняти підходи відповідача до оцінювання подібних результатів і виявити можливі протиправність та вибірковість оцінювання або спростувати такі підозри. Запит цієї інформації був здійснений відповідно до нормативно встановлених правил. Згідно з ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту.

Відповідно до закону публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Запитана інформація не є обмеженою ні за законом, ні за будь-якими підзаконними актами. В свою чергу, обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог: виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні (ст. 1, 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

Оскільки за традицією ВККСУ не надала відповіді на запит про інформацію, розгляд питання перейшов у площину судового спору. Але ж згідно з новітнім процесуальним законодавством, всі скарги на неправомірність діянь Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в спеціальному порядку розглядаються відразу Верховним Судом, тобто тією інституцією, яку щойно обрала ВККСУ, причому, як слідує із змісту позову та підтверджується висновками фахівців, далеко не у прозорий та чесний спосіб. Тож відразу виникає питання, чи може орган, який обраний відповідачем у справі, справедливо розглянути спір, якщо такий розгляд поставить під обґрунтований сумнів легітимність обрання на посади багатьох його членів? Питання, звісно, риторичне. То підтвердив і розгляд справи № 800/333/17.

Суд проявив чудові здібності «толерантності» стосовно свого контролюючого органу. Так, ВККСУ, як вказувалося, ніяк не аргументувала свою відмову у наданні запитуваної позивачем публічної інформації. Розуміючи, що судова відмова на кшталт «тому, що так треба» не буде вважатися обґрунтованим та законним рішенням, суд проявив винахідливість та кмітливість при конструюванні завідомо замовного вердикту. Зокрема, в ньому було сказано про відсутність у органу влади обов'язку надавати запитувану інформацію, тому що вона становить загрозу авторитету і неупередженості правосуддя. Ось так, ні більше, ні менше. Інакше кажучи, знання особи про те, як відбувалося її кваліфікаційне оцінювання, які помилки вона здійснила за результатами практичного завдання, підірве авторитет національної правозастосовної системи. І це при тому, що закон «Про судоустрій і статус суддів» вказує на прозорість процедури добору суддів, участь кандидатів у процесі оцінювання тощо.

Насправді ж, авторитету правосуддя може зашкодити публічна інформація, яка оприлюднює негативні моменти в його діяльності, різноманітні зловживання. Якщо ВККСУ чесно, справедливо та об'єктивно проводила свою діяльність із оцінювання кандидатів на посади суддів Верховного Суду, інформація про це аж ніяк не може в принципі зашкодити авторитету судової системи, і навпаки. Отже, комісії є, що приховувати, це скоріш за все серйозні зловживання в процесі добору, які, на переконання багатьох дослідників питання, межують із злочинними проявами. Саме така негативна інформація про грубі порушення членами ВККСУ при проведенні конкурсу до Верховного Суду, звісно, може зашкодити авторитетові правосуддя. Але такий крок, як оприлюднення інформації про зловживання, слід зробити з метою очищення влади та усунення подібних недоліків в подальшому. Приховування ж подібної інформації із задіянням для цього судових органів держави є злочином проти правосуддя. І падіння авторитету правосуддя за таких обставин неминуче, що наочно показує нинішній стан довіри (краще сказати – недовіри) до національної системи судівництва, що наразі виявляється у проведенні новою українською владою чергової судової реформи.

Між тими, закон унормовує вказані відносини зовсім по-іншому. Річ у тім, що право на доступ до інформації має гарантуватися, в першу чергу, наявністю відповідного ефективного національного законодавства. Це

буде правовою підставою забезпечення здійснення конституційного права людини на свободу доступу до інформації, її поширення та обміну. Як вже вказувалося, питання організації доступу особи до публічної інформації в нашій державі передовсім регулюються спеціальним законом. При цьому наявність даного законодавства світовою демократичною спільнотою розцінюється як вельми позитивний факт, за позицією «Global Right to Information Rating», Україна входить до найбільш успішних країн світу за показником досконалості законодавства у сфері доступу до інформації (108 балів із 150 можливих та посідає 18 позицію), а за ступенем відкритості і прозорості владних структур ми посідаємо 19 місце у світі [2].

Але окрім факту існування самого правового інструментарію, який покликаний гарантувати доступ до інформації, визначальне значення має приділятися практичним механізмам його застосування. Ось у цьому плані українська правова система страждає значним волюнтаризмом, нечіткістю та вибірковістю підходів, які часто межують із зловживаннями та корупційними проявами, а часом і переходять цю межу. Найбільш показово прірва між нормативними приписами європейського штибу, що містяться в українських нормативних актах, і реаліями правозастосовного буття проявляється саме при дослідженні фактичних даних щодо обмеження доступу особи до публічної інформації з боку суб'єктів владних повноважень.

Як вже вказувалося, обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону лише за наявності сукупності певних обставин. Але, навіть якщо публічна інформація підпадає під один із вказаних законом категорій, вона може бути віднесена до службової (тобто, обмеженої в доступі) інформації тільки після застосування трискладового тесту, визначеного в статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації». А саме, у кожному конкретному випадку при вирішенні питання щодо віднесення публічної інформації до службової, має бути обґрунтовано: 1) якому саме з інтересів загрожує надання (розголошення) інформації (наприклад, інтересам національної безпеки, територіальної цілісності); 2) в чому саме буде полягати шкода в разі розголошення цієї інформації; 3) чому шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Повертаючись до справи № 800/333/17, маємо відзначити, що Верховний Суд при розгляді справи взагалі «не помітив», що закон вказує на обов'язкову наявність сукупності вказаних у ст. 6 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» ознак, як умову можливої відмови у наданні особі публічної інформації. Один із таких чинників, який обов'язково має бути присутнім, аби інформація визнавалася обмеженою в доступі, є вчинення обмеження в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Іншим обов'язковим чинником має бути факт того, що шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні. За приписом ст. 77 КАСУ презумпція доказування в адміністративному процесі покладається на відповідача – суб'єкта владних повноважень.

Серед проблем, які гальмують розвиток європейських демократичних принципів щодо доступу суспільства і окремого громадянина до інформації в нашій державі, слід відзначити не розробленість необхідних підзаконних актів, які б ретельно та детально регулювали відповідні відносини в кожній галузі взаємодії. Така ситуація, коли в країні діє тільки один правовий акт загального виду, дозволяє суб'єктам владних повноважень зловживати механізмами обмеження доступу до інформації. Проблематика загострюється недостатністю уваги з боку публічної влади до вказаних питань. Немає усталеного розуміння публічної важливості відкритої інформації, не напрацьована практика застосування трискладового тесту [3]. А це, в свою чергу, призводить до відсутності досвіду балансування між правом на доступ і захистом приватності.

Література:

1. Справа № 800/333/17. Архів Касаційного адміністративного суду Верховного Суду за 2017 рік.
2. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Право на доступ до публічної інформації. URL: <https://helsinki.org.ua/pravo-na-dostup-do-publichnoji-informatsiji/>
3. Бем М. В. (Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини, к.ю.н.) URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/post-relis/2015.03.23-04.03.18-mat6.pdf>

ПОНЯТТЯ СВОБОДИ ЗАПОВІТУ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

*Коробченко Анастасія Володимирівна
студентка III курсу спеціальності «Право», Ірпінський державний
коледж економіки та права*

Відповідно до ст. 1233 Цивільного кодексу України, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Спадкодавець має право укласти заповіт, однак це не є його обов'язком. Це є проявом особистої волі спадкодавця.

Свобода заповіту за своїм концептуальним значенням наближена до свободи договору [1, ст. ст. 3, 627]. Однак у Цивільному кодексі України свобода заповіту не закріплена. В основі даного принципу покладена правова свобода особи. Тому право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Також важливою є та обставина, що воля заповідача не може бути змінена після відкриття спадщини (набуття заповітом юридичної сили).

Свобода заповіту включає право заповідача:

- скласти заповіт або не складати його;
- змінити або скасувати заповіт;
- скласти новий заповіт;
- розпорядитися усім своїм майном або окремою його часткою;
- призначити спадкоємцем будь-яку особу, як ту, що входить до кола спадкоємців за законом, так і будь-яку фізичну чи юридичну особу;
- позбавити спадщини спадкоємців за законом.

Для більш точного розуміння свободи заповіту варто виокремити зовнішнє і внутрішнє вираження цього принципу. Зовнішнє вираження даного принципу полягає в можливості фізичної особи з повною цивільною дієздатністю особисто складати заповіт, обирати його вид, скасовувати його [2, с. 162]. Внутрішнє вираження полягає у праві заповідача призначити спадкоємців (ч. 1 ст. 1235 ЦКУ); зробити у заповіті заповідальний відказ (ст. 1237 ЦКУ); скласти заповіт з умовою (ст. 1242 ЦКУ); установити сервітут щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб

(ст. 1246 ЦКУ); зобов'язати спадкоємців до вчинення певних дій немайнового характеру (ст. 1240 ЦКУ).

Свобода заповіту полягає не тільки в складанні заповіту, внесенні змін до нього, скасуванні його, визначенні його змісту, оскільки тут свобода заповіту не реалізована, а тільки висловлена. Для реалізації необхідне саме виконання заповіту. Тому варто виділити 2 стадії реалізації волі спадкодавця.

Перша стадія включає в себе складання заповіту. Виникнення спадкових правовідносин починається з дня смерті спадкодавця, а припинення – оформлення спадкоємцями своїх спадкових прав.

Друга стадія включає в себе виконання розпоряджень, що складають зміст заповіту, після відкриття спадщини. Виконанням заповіту завершується наступництво в правах та обов'язках спадкодавця шляхом їх переходу до осіб, визначених в заповіті [2].

Сьогодні між науковцями – юристами точиться дискусія з приводу того, що свобода заповіту охоплюється можливістю заповідача зробити розпорядження майнового/немайнового характеру. Раніше в цивільному праві була позиція, що заповіт є майновим розпорядженням [3, с. 165]. Так, В.І. Серебковський та М.С. Абраменков вважали, що заповіт є майновим розпорядженням [2, с. 163]. Однак спадкодавець може встановити у заповіті й розпорядження немайнового характеру. Прикладом цього є ч. 1 ст. 1240 ЦКУ: «Заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру, зокрема щодо розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання». Тому свобода заповіту охоплює як майнові, так і немайнові розпорядження.

Отже, можемо зробити висновок, що свобода заповіту є досить складною правовою категорією, яка окреслюється як реалізацією, та і виконанням заповіту; включає в себе як майнові, так і не майнові розпорядження в самому заповіті. Закріплення свободи заповіту у Цивільному кодексі України немає, тому сподіваємося, що в найближчому майбутньому воно залишить свій відбиток в даному нормативно-правовому акті.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435- IV// Відомості Верховної Ради України , 2003, № 40-44. – Ст.356.
2. Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, Харків, 25 трав. 2018 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». – Харків : ХНУВС, 2017. – 376 с.
3. Спадкове право // Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: Т. 12 / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ФО-П Колісник А. А., 2009. 544 с.

Науковий керівник: Слюсаренко Марія Василівна, викладач юридичних дисциплін, Ірпінський державний коледж економіки та права

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ
ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ**

Кузнецов Віталій Володимирович

*доктор юридичних наук, професор, професор спеціальної кафедри № 1
Інституту Управління державної охорони України Київського
національного університету ім. Т. Шевченка*

Предметом нашого наукового аналізу став проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення законодавства у сфері протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» (№3301 від 03.04.2020). Проект пропонує «внести зміни до статей 289, 290 КК України (КК) та статті 250 КПК України». На думку авторів законопроекту, чинна редакція диспозиції статті 289 КК та приміток до неї фактично унеможлиблює притягнення винного до більш суворого виду кримінальної відповідальності у випадку, якщо злочин вчинений у значних чи великих розмірах. Таким чином, чинна редакція частин 2 і 3 ст. 289 КК враховує реально заподіяні збитки від злочину, а не вартість транспортного засобу, що зазнав незаконного заволодіння і був повернутий потерпілому. Однак, такий підхід не відповідає ані суспільній небезпеці винного, ані загального підходу до кримінальної відповідальності за інші злочини, кваліфікуючою ознакою яких є вчинення злочину у певному розміру (наприклад корисливі злочини). Тому в цілому потребують схвалення запропоновані зміни законодавця до ст. 289 КК.

Однак, на нашу думку, окремі положення законопроекту щодо ст. 290 КК, потребують певного уточнення.

1. Автори законопроекту пропонують викласти назву статті, як «Підробка, заміна або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу, яким незаконно заволоділи, його реалізація», хоча на с. 2

Пояснювальної записки згадують про необхідність криміналізації дій саме «пов'язаних зі створення та утримання місць, в яких здійснюється переховування, розукомплектування чи переобладнання транспортних засобів». Отже виникає, по-перше, питання, чому криміналізовано окремо реалізація транспортного засобу. По-друге, зміст диспозиції, передбаченої в ч.1 ст. 290 КК не дає чіткого розуміння щодо предмету реалізації (ідентифікаційний номер транспортного засобу чи транспортний засіб, яким незаконно заволоділи). По-третє, на нашу думку, слід використати більш традиційний термін як «збут».

2. У ч. 2 ст. 290 КК пропонується передбачити кваліфікуючі ознаки: «вчинення злочину організованою групою» або «вчинення злочину злочинною організацією». Такий зміст ч. 2 ст. 290 КК викликає певні запитання. По-перше, чому законодавець не допускає можливість вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою. По-друге, чи можна ототожнювати за ступенем суспільної небезпеки злочини, які вчиняються організованою групою та злочинною організацією? На нашу думку, порівняння санкцій ч. 1 ст. 255 КК та ч.2 ст. 290 КК дозволяє наразі говорити про більшу суспільну небезпеку створення злочинної організації, а не вчинення конкретного злочину цією структурою.

Отже, є два варіанти вирішення цієї ситуації: 1) слід виділити особливо кваліфікуючу ознаку (ч. 3), як вчинення злочину злочинною організацією та привести санкцію цієї норми до санкції, передбаченої ч. 1 ст. 255 КК; 2) передбачити в ч. 2 таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, а в ч. 3 – вчинення злочину організованою групою. Якщо такий злочин буде вчиняти злочинна організація, то дії відповідних суб'єктів будуть кваліфіковані за сукупністю злочинів. Вважаємо більш оптимальним другий варіант вирішення проблеми.

На підставі викладеного, з урахуванням висловлених побажань, пропонуємо вдосконалити вказаний проект Закону України №3301 від 03.04.2020.

ПРОБЛЕМАТИКА ОБ'ЄКТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Лоза Тетяна Василівна

здобувач Університету державної фіскальної служби України

Об'єкт експертизи, поряд із предметом, є одним із базових понять у процесі дослідження судової експертизи як практичної діяльності. Повне визначення об'єкта дозволяє найбільш комплексно окреслити рамки компетенції експерта, його трудовитрати, обґрунтувати класифікацію та види судових експертиз тощо. Проблематика, що стосується об'єкта судової експертизи, є досить складною, оскільки сам по собі термін «об'єкт судової експертизи» є багатозначним.

Розгляду об'єкта експертизи присвятили свої праці такі вчені як В.Д. Арсенєв, Р.С. Белкін, Л.Г. Бордюгов, А.І. Вінберг, Ю.Г. Корухов, Н.П. Майліс, Ю.К. Орлов, В.Ф. Орлова, Г.В. Прохоров-Лукін, О.Р. Росинська, Т.В. Толстухіна, О.Р. Шляхов, М.П. Яблоков та ін. При цьому дана тема потребує подальших досліджень. Це пов'язано з тим, що правовий аспект об'єкта експертизи, на відміну від гносеологічного та інформаційного, вимагає врахування концептуальних положень процесуальної науки, а сама наука безпосередньо пов'язана з процесуальним законодавством, яке перебуває в постійному русі.

У науковій літературі існує багато підходів до розуміння змісту об'єктів судових експертиз. Так, одна група вчених пов'язує об'єкти судової експертизи – матеріальні предмети – безпосередньо з речовими доказами. Матеріальний предмет буде об'єктом експертизи лише в тому випадку, якщо у процесі він буде виступати в якості речового, письмового доказу [11, с. 4-5; 15, с. 10]. Інша група вчених дотримується позиції, згідно якої об'єкти судових експертиз можуть не збігатися з предметами та документами, які є речовими доказами. Незалежно від факту залучення до справи об'єкту експертизи в якості речового доказу, експерт досліджує не процесуально-правову природу, а ідентифікаційні, діагностичні та інші властивості і зв'язки матеріальних об'єктів [5, с. 5]. Дослідження процесуально-правової природи об'єктів (перевірка та оцінка їх належності й допустимості), у тому числі і висновку експерта, є функцією органу розслідування, але ні в якому разі не експерта [4, с. 648-649; 8, с. 30]. На нашу думку, на експертизу можуть бути направлені документи і

матеріали, що не мають статусу речового доказу. До того ж, аналіз норм КПК України (ст.ст. 98, 100 та ін.) свідчить про те, що законодавець розмежовує речові докази, документи, що є речовими доказами та документи, які не є речовими доказами. При цьому і ті, й інші можуть бути направлені на експертизу.

Також ведеться науковий диспут відносно належності не лише матеріальних, а й нематеріальних предметів до об'єктів судових експертиз. У класичному розумінні, яке висловив Р.С. Белкін [7, с. 434], об'єкт судової експертизи характеризується матеріальною природою. Об'єкти експертизи – це матеріальні предмети (їх властивості, ознаки), живі організми – ті предмети зовнішнього світу або людина, які мають певний правовий статус. Об'єктом є не самі речові чи письмові докази (таке змішання іноді зустрічається), а предмети й організми як матеріальні або матеріалізовані носії інформації. Таке розуміння об'єкта відповідає критеріям, закладеним у визначенні об'єкта судової експертизи: гносеологічному і правовому [13, с. 39]. О.Р. Шляхов, Д.Я. Мирський та ін. відзначають, що об'єктами експертизи є носії інформації про факти та події, джерела фактичних даних, які отримані шляхом застосування спеціальних знань [8, с. 136; 12; 14, с. 16]. Інші дослідники [1; 3; 6; 10] вважають, що об'єктом експертного дослідження можуть бути події, явища, а матеріальні носії інформації про такі явища – їх складова частина. Ми згодні з тим, що необхідно розрізняти об'єкт експертизи та об'єкт експертного дослідження. До об'єктів експертизи відносяться лише предмети матеріального світу, а до об'єктів експертного пізнання (дослідження) – єдність матеріальної та ідеальної субстанції, в якій матеріальна субстанція є відображуваним компонентом, а ідеальна субстанція – відображувальний компонент, джерело відображуваного, а точніше – його уявна модель, яка створюється експертом у його свідомості на основі результатів дослідження матеріальної субстанції [2, с. 67]. Ми дотримуємося думки, згідно з якою об'єктом експертизи можуть бути лише предмети матеріального світу (речові докази та документи).

Необхідно враховувати, що об'єкт експертизи є поняттям не лише гносеологічним, але й правовим, уособлюючи єдність гносеологічного і правового аспектів. Правовий же режим може поширюватися лише на реально існуючі об'єкти. Тому об'єкти нематеріального характеру не мають ніякого процесуального статусу, і відносно них не може бути

встановлено ніякого процесуального режиму [9, с. 40-41]. Таким чином, під об'єктом судової експертизи логічно розуміти лише матеріальні предмети – речові докази та документи, оскільки це дозволяє найбільш повно враховувати правову специфіку самої експертизи.

Виходячи з вищевказаного, можна виділити наступні елементи об'єкта судової експертизи. По-перше, об'єкт судової експертизи повинен мати матеріальну природу; по-друге, об'єкт повинен виконувати інформаційну роль у встановленні певних фактичних даних (бути знаряддям вчинення кримінального правопорушення; містити на собі сліди кримінального правопорушення або інших відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження; зберігати в собі зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження та ін.); по-третє, має бути присутній зв'язок між фактичними даними та розслідуваними подіями. Слід зазначити, що остаточно відповісти на питання щодо того, чи володіє спрямований на експертизу об'єкт інформацією стосовно певних фактичних даних, і чи присутній зв'язок між фактичними даними та розслідуваними подіями, можна лише за допомогою спеціальних знань безпосередньо в рамках самої судової експертизи. Зазначені елементи дозволяють нам визначити об'єкт судових експертиз у якості матеріальних носіїв інформації, що підлягають експертному дослідженню з метою встановлення фактичних даних, безпосередньо пов'язаних з розслідуваними подіями.

Література:

1. Арсеньев В. Д. Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы. *Проблемы теории судебной экспертизы*. М., 1980. С. 5 – 14.
2. Бутырин А. Ю. Судебная строительно-техническая экспертиза: (теорет., метод. и правовые основы). Учебное пособие. Москва: Городец, 1998. 195 с.
3. Винберг А. И., Малаховская Н. Т. О принципах классификации объектов судебно-экспертной объектологии. *Методология судебной экспертизы*. М., 1986. С. 27 – 40.
4. Винберг А. И. Теория доказательств в советском уголовном процессе. 2-е изд., испр. и доп. М.: Юрид. лит., 1973. 736 с.

5. Кирсанов З. И. Функции эксперта и специалиста в установлении обстоятельств уголовного дела. *Информационный бюллетень*. Академия управления МВД России. М., 1998. № 6. С. 3 – 7.
6. Корухов Ю. Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений. М.: Норма. Инфра-М, 1998. 288 с.
7. Криминалистика. Учебник для вузов / под ред. Р. С. Белкина. М., 2002. 990 с.
8. Мирский Д. Я. Ростов М. Н. Понятие объекта судебной экспертизы. *Актуальные проблемы теории судебной экспертизы*. М.: ВНИИСЭ, 1984. Вып. 44. С. 21 – 33.
9. Орлов Ю. К. Объект криминалистического исследования. *Труды ВНИИСЭ*. М., 1974. Вып. 8. С. 39 – 45.
10. Орлов Ю. К. Формы выводов в заключении эксперта. М., 1983. 382 с.
11. Петрухин И. Л., Чангули И. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1964. 268 с.
12. Россинская Е. Р., Усов А. И. Судебная компьютерно-техническая экспертиза. М.: Право и закон, 2001. 416 с.
13. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза. М.: Городец, 2000. 368 с.
14. Шляхов А. Р. Предмет и система криминалистической экспертизы. *Тр. ВНИИСЭ*. М., 1971. Вып. 3. С. 12 – 28.
15. Шляхов А. Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. М.: Юридическая литература, 1979. 168 с.

СУТНІСТЬ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Садченко Олександр Олексійович

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

Будь-яка наука, у тому числі і теорія судової експертизи оперує певною системою понять і визначаючих їх термінів, однозначне їх розуміння є необхідною умовою правильного використання наукових положень. Термін «методика» використовується у криміналістичній літературі давно, він став звичним і у мові судових експертів.

Різним аспектам методики проведення судової експертизи приділяла увагу значна кількість науковців, які досліджували експертну методику як «вид практичної діяльності», як «наукову категорію», як «стандарт», як «нормативний документ». З даного питання існують праці Т. Аверьянкової, М. Бондар, С. Бичкової, А. Вінберга, В. Гончаренка, Ф. Джавадова, Н. Клименко, М. Митричева, Д. Мирського, І. Пирога, А. Полтавського, В. Орлової, М. Сегая, М. Щербаковського, О. Шляхова та інших авторів. Однак, як свідчить аналіз наукової та методичної літератури, опитування судових експертів, ця проблема має давню історію і до сьогодні залишається невирішеною низка проблем як теоретичного так і практичного характеру.

Загальним для всіх довідкових видань є розуміння методики як «сукупності правил, методів, способів доцільного проведення будь-якої роботи» [1, с. 314; 3, с. 522; 8, с. 43].

Таким чином, у цих виданнях наявна вказівка на структуру, складові частини (сукупність правил, методів, способів), а також на її призначення (призначення для доцільного проведення будь-якої роботи).

О.Р. Шляхов дає таке визначення експертної методики: це «система методів, прийомів і технічних засобів, що застосовуються для вирішення конкретних завдань у певній послідовності» [9, с. 17].

Р.С. Белкін формулює експертну методику як систему рекомендацій щодо вибору і застосування методів дослідження даного роду (виду) судової експертизи та формування необхідної матеріально-технічної бази дослідження [10, с. 222].

На думку В.С. Митричева методика експертного дослідження це цілеспрямоване і системне використання сукупності прийомів і методів, з найбільшою ефективністю, що призводить до вирішення певного роду питань [6, с. 18].

Усі ці визначення експертної методики є похідними від поняття системи (сукупності методів). Тлумачення методики як процесу, як діяльності щодо використання сукупності прийомів та методів невірне, оскільки методика – це порядок, програма певного виду діяльності, а не сама діяльність.

Д.Я. Мірський висловив точку зору, що поняття методики як системи методів хоча і правильне в принципі, однак по суті є характеристикою структури методики експертного дослідження, а не самого поняття. Очевидно у визначенні повинна бути вказівка на роль методики в якості керівництва до дії експертів [5, с. 26].

Визначення Д.Я. Мирським методики експертного дослідження є досить влучним, воно ставить на перше місце саме сутність, функціональну роль цієї категорії, наповнює її «живим» змістом, наближує до практичної судово-експертної діяльності, актуалізує при цьому «виробничий» потенціал системи методів.

М.Є. Бондар комплексно дослідивши експертну методику, сформулювала не тільки авторську концепцію поняття експертної методики, але й розробила класифікацію її за різними підставами. На її думку, експертна методика це програма вирішення експертної задачі, що складається з послідовних практичних і розумових операцій, які спрямовані на пізнання властивостей, зв'язків і ознак об'єктів, які досліджуються з використанням системи певних методів і засобів [2, с. 17].

У цьому визначенні відображені основні риси експертної методики як основної категорії судово-експертної діяльності, а саме: а) розкрита її сутність і призначення; б) є вказівка на зв'язок методики з об'єктом дослідження; в) вказівка на структуру і зміст методики; г) вказівка щодо використання системи методів.

Таким чином, не дивлячись на певну дискусійність існуючих визначень, можна вести мову про те, що терміносистема «експертна методика», яка є основним у теорії судової експертизи, наразі цілком сформувалась.

Експертна методика як високоспеціалізоване методологічне знання, в силу притаманних йому функцій безпосередньої регламентації наукової діяльності, вона повинна мати чітко виражений нормативний характер [7, с. 78].

Певною мірою це передбачено ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій», в якому визначено те, що лабораторія повинна підтвердити, що вона може правильно використовувати стандартизовані методики, перед тим як розпочати випробування або калібрування.

Однак, залишається невирішеним питання стосовно того, що ДСТУ 3017–95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», який визначає поняття у галузі видавничої продукції, передбачено тільки «методичні рекомендації» та «методичні вказівки», як різновиди виробничо-практичних видань, а от за «методики» взагалі не згадується. Така ситуація є неприпустимою, оскільки «методичні рекомендації» та

«методичні вказівки» тільки близькі за змістом до «методики», та не є взаємозамінні [4; 11].

На сьогодні усі експертні підрозділи Експертної служби МВС України акредитуються за стандартом ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій», яким регламентовано, у тому числі, розроблення процедур або методик з певним змістом і структурою, окремі автори запропонували загальну уніфіковану структуру експертних методик, яка б відповідала положенням цього стандарту.

Так А.В. Іщенко, Ю.І. Палеха, Ю.Ю. Ярослав, А.О. Полтавський запропонували наступний уніфікований зміст і структуру експертної методики: 1) вихідні дані, які повинні включати, зокрема, найменування експертної галузі та методики; 2) зміст, перелік розділів; 3) вступ; 4) основний текст: 4.1 об'єкт дослідження; 4.2 експертні завдання, типові питання, що вирішуються методикою; 4.3 технічні засоби та інструментарій; 4.4 об'єкт дослідження – порівняльні зразки; 4.5 умови експертного дослідження; 4.6 стадії експертного дослідження; 5) предметний покажчик; 6) інформаційно-довідкові дані; 7) бібліографічний список [4, с. 642-643].

Однак, недостатньо лише розробити відповідну методику, перед її використанням експертами, вона повинна пройти відповідну процедуру, так би мовити об'єктивної оцінки та рекомендації для використання експертами. Це передбачено у ст. 8 Закону України «Про судову експертизу», згідно з якою методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних і судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації у порядку, що визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595, якою затверджений Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз.

Держателем Реєстру методик проведення судових експертиз є Міністерство юстиції України. На сьогодні цей реєстр складає 1229 методик за 15 класами. Наявність такого реєстру експертних методик безумовно є позитивним моментом, але залишається проблемне питання з доступом до зареєстрованих методик та їх практичного використання експертами, слідчими, прокурорами, судами та захисниками.

Таким чином, проблематика пов'язана з експертними методиками на сьогодні залишається невирішеною. До проблем теоретичного характеру можна віднести: неоднозначність у розумінні експертної методики, її структури, процесів паспортизації, атестації, стандартизації і сертифікації.

Проблеми практичного характеру стосуються процедури розроблення, впровадження, апробації і використання експертами і іншими учасниками кримінального провадження.

Література:

1. Большая Советская энциклопедия: В 30-ти / глав. ред. А.М. Прохоров. Москва: Сов. энциклопедия, 1975. Т. 20 : Плата-Проб. 607 с.
2. Бондарь М.Е. О понятии «экспертная методика». *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1990. Вып 40. С. 13-19.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
4. Іщенко А.В., Палеха Ю.І., Ярослав Ю.Ю. Полтавський А.О. Задokumentовані методики експертного дослідження: нові погляди та сталі положення. *Криміналістика XXI століття*: мат. міжнар. наук. практ. конф. (м. Харків, 25-26 листопада 2010 р.). Харків: Право, 2010. С. 639-644.
5. Мирский Д.Я. Понятие и структура методики экспертного исследования. Обобщенная модель методического руководства по судебной экспертизе. *Проблемы теории судебной экспертизы*: сб. науч. трудов ВНИИСЭ. Москва, 1980. Вып. 44. С. 24-41.
6. Митричев В.С. Общие положения криминалистического идентификационного исследования материалов документов. *Труды ВНИИСЭ*. Москва, 1974. Вып. 8. С. 16-22.
7. Плесовских Ю.Г. Судебно-экспертное исследование: методология, методика, метод. *Известия Иркутской государственной экономической академии*. 2005. № 3-5. С. 77-79.
8. Словарь основных терминов судебных экспертиз / отв. ред. А.И. Винберг, А.Р. Шляхов, А.А. Эйсман. Москва: ВНИИСЭ, 1980. 92 с.
9. Шляхов А.Р. Предмет и система криминалистической экспертизы. *Труды ВНИИСЭ*. 1971. Вып. 3. С. 16-21.
10. Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т.В. Аверьяновой, Е.Р. Россинской. Москва: Юристъ, 1999. 552 с.
11. Ярослав Ю.Ю. Полтавський А.О. Уніфікація структури методик експертного дослідження. *Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку*: тези доповідей. Київ: МЮ України, 2010. С. 66-69.

Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське право

**WYMAGANIA WOBEC KANDYDATÓW NA CZŁONKÓW RADY
NADZORCZEJ SPÓŁKI AKCYJNEJ W PRAWIE POLSKIM I
UKRAIŃSKIM**

Fihun Nataliia

magister, stypendystka Programu Stypendialnego Rządu RP dla Młodych Naukowców, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski, Polska

Rada nadzorcza spółki akcyjnej jest organem, który zajmuje się ochroną praw akcjonariuszy spółki, który w ramach kompetencji określonych w statucie i innych aktach normatywnych kontroluje i reguluje działalność organu wykonawczego. Rada nadzorcza pełni swoje funkcje za pośrednictwem członków rady nadzorczej. Celem tego artykułu jest porównanie wymagania wobec kandydatów na członków rady nadzorczej.

W cz. 2 art. 53 Ustawy Ukrainy „O spółkach akcyjnych” zastrzega się, że tylko osoba fizyczna może być członkiem rady nadzorczej spółki akcyjnej. Akcjonariusze lub osoby reprezentujące ich interesy i / lub niezależni dyrektorzy mogą zostać członkami rady nadzorczej spółki akcyjnej [6] (*tłum. własne*). Tryb działania przedstawiciela akcjonariusza w radzie nadzorczej określa sam akcjonariusz.

Zgodnie z art. 18 § 1–2 Kodeksu spółek handlowych (KSH), członkiem rady może być tylko osoba fizyczna, mająca pełną zdolność do czynności prawnych, która nie została skazana za wymienione tam przestępstwa, jeżeli nie upłynęły okresy wskazane w art. 18 § 3. Przepisy karne wymienione w art. 18 § 2 KSH obejmują przestępstwa przeciwko ochronie informacji, wiarygodności dokumentów, mieniu, obrotowi gospodarczemu oraz obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, a także niektóre przestępstwa zagrożone sankcją karną w KSH. Wyliczenie przestępstw, których popełnienie jest zagrożone utratą kwalifikacji do pełnienia funkcji członka rady nadzorczej, jest wyczerpujące [3, s. 705]. Należy jednak podkreślić, że art. 41 § 1 Kodeksu karnego stanowi, iż sąd może orzec zakaz zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu, „jeżeli sprawca nadużył przy

popęlnieniu przestępstwa stanowiska lub wykonywanego zawodu albo okazał, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem” [1].

Ograniczenie sprawowania mandatu w radzie wynika też z zakazu łączenia stanowisk (art. 387 KSH). Zakaz łączenia stanowisk jest fundamentem dualistycznego systemu organizacji spółki akcyjnej. Dąży on do zapewnienia niezależności sprawowania nadzoru nad prowadzeniem spraw spółki przez rozdzielenie tych funkcji w wymiarze organizacyjnym, kompetencyjnym i personalnym [2, s. 1451]. Ustawodawca w pierwszej kolejności wskazuje na zakaz łączenia funkcji członka rady nadzorczej z funkcjami zarządzającymi (członek zarządu, prokurent, likwidator) lub o charakterze kierowniczym (kierownik oddziału lub zakładu spółki). Celem tej regulacji jest wykluczenie sytuacji, w której w skład organu nadzorującego wchodzi osoba nadzorowana.

Zakaz łączenia stanowisk (podobnie jak postulat niezależności) jest jedną z technik (sposobów) zapobiegania konfliktom interesów oraz ich mitygowania. Wśród sposobów tych można m.in. wyróżnić zakaz dokonywania określonych czynności i przekazanie kompetencji innemu organowi (art. 379 § 1), obowiązek ujawnienia konfliktu interesów i wstrzymania się od rozstrzygnięcia sprawy (art. 377), prawo żądania sądowej kontroli decyzji (art. 422 § 1) [2, s. 1451].

Zgodnie z prawem ukraińskim członkami rady nadzorczej nie mogą być następujące osoby:

- Deputowani Ludowi Ukrainy, członkowie Gabinetu Ministrów Ukrainy, szefowie centralnych i lokalnych organów wykonawczych, organów samorządu lokalnego, personelu wojskowego, notariuszy, urzędnicy prokuratury, sądów, służb bezpieczeństwa, pracownicy policji krajowej, urzędnicy państwowych, z wyjątkiem przypadków, gdy pełnią oni swoje funkcje zarządzając prawami korporacyjnymi państwa i reprezentując interesy państwa lub społeczności terytorialnej. Konstytucja Ukrainy [5] ustanawia zatem ograniczenia działalności osób uprawnionych do pełnienia funkcji władczych, a mianowicie:

- działalność przedsiębiorcza deputowanych, urzędników organów państwowych i lokalnych jest ograniczona przez prawo;

- deputowani ludowi Ukrainy nie mogą mieć innego mandatu przedstawicielskiego ani być w służbie cywilnej;

- warunki dotyczące niezgodności mandatu przedstawicielskiego z innymi działaniami określa ustawa;
- prezydent Ukrainy nie może podejmować innej działalności zarobkowej lub gospodarczej ani być członkiem organu zarządzającego lub rady nadzorczej przedsiębiorstwa nastawionego na zysk;
- członkowie Gabinetu Ministrów Ukrainy, szefowie centralnych i lokalnych organów władzy wykonawczej nie mają prawa łączyć swojej oficjalnej działalności z inną pracą, poza nauczaniem, nauką i twórczością poza godzinami pracy;
- zawodowi sędziowie nie mogą zajmować żadnych innych płatnych stanowisk, wykonywać żadnej innej płatnej pracy, z wyjątkiem pracy naukowej, dydaktycznej i twórczej.

W swoim orzeczeniu Sąd Konstytucyjny Ukrainy stwierdził, że zakaz ww. osób do wchodzenia w skład organów kierowniczych przedsiębiorstw lub organizacji dążących do osiągnięcia zysków, w tym urzędników, którzy wykonują swoje obowiązki na podstawie prawa cywilnego lub umowy o pracę nie są sprzeczne z Konstytucją Ukrainy (*tłum. własne*) [8]. W tym przypadku zakaz nie obejmuje posiadania i / lub realizacji przez osoby upoważnione do wykonywania funkcji państwa i samorządu lokalnego innych praw korporacyjnych, niezwiązanych z udziałem (członkostwem) w zarządzaniu bieżącą działalnością spółki;

- osoby, którym sąd nie zezwolił na wykonywanie określonej działalności, oraz osoby, które mają wyroki skazujące za przestępstwa przeciwko mieniu, przestępstwa gospodarcze (*tłum. własne*) [6];
- osoby, które są członkami organu wykonawczego i / lub członkami komitetu audytu (audytora) tej spółki (*tłum. własne*) [6].

Członkiem rady w Polsce może być zarówno akcjonariusz spółki, jak i osoba nieposiadająca takiego statusu. Dalsze przesłanki kwalifikacyjne może ustanawiać statut spółki, przepis art. 18 § 1 KSH nie stanowi przeszkody dla uregulowania w statucie albo umowie spółki dodatkowych (bardziej surowych) wymogów do pełnienia funkcji członka rady nadzorczej. Mogą one dotyczyć wykształcenia, doświadczenia zawodowego, wieku, braku popełnienia przestępstw innych, niż wymienione w art. 18 § 2 KSH i in. Przesłanki te powinny mieć charakter niedyskryminujący.

Do przyjęcia Ustawy „O spółkach akcyjnych” w 2008 r. na Ukrainie do rady nadzorczej i komitetu audytu mogli zostać wybrani tylko akcjonariusze

spółki, wówczas zgodnie z tą ustawą mogą być wybrane dowolne kompetentne osoby. To pozwala wreszcie zrealizować na Ukrainie niezbędne zapewnienie światowych standardów ładu korporacyjnego w zakresie przydziału w radzie co najmniej 25% miejsc dla niezależnych członków, którzy spełniają funkcje wymagane przez spółkę w sposób profesjonalny i kompetentny (*tłum. własne*) [9]. Ta sama osoba może zostać wybrana do rady nadzorczej więcej niż jeden raz.

Członkowie rady nadzorczej są zobowiązani do wykazania należytej staranności, co wynika z „zawodowego charakteru swojej działalności” (art. 483 § 2). Standard ten może być spełniony tylko przez osoby z kwalifikacjami, wykształceniem i doświadczeniem, które spełniają potrzeby spółki. Dlatego członek rady musi posiadać szczególne umiejętności do wykonywania swojego mandatu: rozumieć wydarzenia i procesy gospodarcze, analizować je i być gotowym do podejmowania decyzji. Powinien być w stanie stworzyć obraz sytuacji w spółce na podstawie informacji uzyskanych od zarządu i biegłego rewidenta, a także ocenić, czy zarząd wystarczająco informuje radę o sprawach spółki. Oczywiście, znajomość kompetencji i funkcjonowania organów spółki akcyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem rady i zarządu, jest również konieczna.

Ustawodawca Polski nie wymaga jednak, aby wszyscy członkowie rady posiadali specjalistyczną wiedzę lub umiejętności, w szczególności w zakresie rachunkowości, zarządzania, ekonomii lub prawa. Oczekiwania jednolitych kwalifikacji mogą prowadzić do nadmiernej jednorodności zarządu. Pożądane jest zróżnicowanie jej składu, ponieważ połączenie różnych umiejętności i punktów widzenia pomaga zwiększyć efektywność organu.

Konieczność wprowadzenia odpowiednich standardów selekcji członków rady nadzorczej i rady dyrektorów jest podkreślana przez prawo UE. Wzorem zaleceń ładu korporacyjnego formułowanych na rozwiniętych rynkach kapitałowych zaleca ono powierzenie samym radom problematyki własnej sukcesji. W oparciu o okresowe samooceny, muszą w odpowiednim czasie oferować odpowiednie rozwiązania dla walnego zgromadzenia.

Na Ukrainie w decyzji Krajowej Komisji Papierów Wartościowych i Giełd nr 402 z 01.06.2017 r. [7] zatwierdzono wymagania dotyczące informacji o kandydatach na członków organu spółki akcyjnej. W związku z tym, zgodnie z punktem 1. wymagań w przypadku wyboru członków organu spółki akcyjnej

w drodze skumulowanego głosowania w biuletynie kumulacyjnym, należy podać następujące informacje o każdym kandydacie:

- 1) nazwisko, imię, patronimikum (jeśli istnieje);
- 2) rok urodzenia;
- 3) osoba (-y), która (-e) złożyła (-li) propozycję kandydata, wskazując imię, nazwisko akcjonariusza, wielkość posiadanego przez niego udziału;
- 4) liczbę, rodzaj i / lub typ akcji kandydata w spółce akcyjnej, do której wybierany jest kandydat;
- 5) wykształcenie (pełna nazwa instytucji, rok ukończenia studiów, specjalność, kwalifikacje);
- 6) miejsce zatrudnienia (główne i / lub niepełne etaty), stanowiska zajmowane przez kandydata w osobach prawnych;
- 7) informacje o doświadczeniu zawodowym w ciągu ostatnich pięciu lat (okres, miejsce zatrudnienia, zajmowane stanowisko);
- 8) obecność (brak) informacji w rejestrze karnym;
- 9) obecność (brak) zakazu zajmowania określonych pozycji i / lub wykonywania określonych czynności;
- 10) czy kandydat jest podmiotem powiązany ze spółką akcyjną, do której został wybrany;
- 11) informacje na temat:
  - akcjonariusze spółki - posiadacze 5 lub więcej procent akcji zwykłych (w przypadku publicznych spółek akcyjnych) lub 10 lub więcej procent akcji zwykłych (w przypadku prywatnych spółek akcyjnych), którzy są podmiotami powiązanyymi z kandydatem, ze wskazaniem imienia, nazwiska i patronimiki (jeśli występują) / nazwa każdego z tych akcjonariuszy, wielkość posiadanego pakietu akcji;
  - funkcjonariusze spółki akcyjnej, którzy są podmiotami powiązanyymi z kandydatem, ze wskazaniem imienia, nazwiska, stanowiska urzędnika spółki akcyjnej;
- 12) czy kandydat na członków rady nadzorczej jest akcjonariuszem, przedstawicielem akcjonariusza lub grupą akcjonariuszy (wskazując imię, nazwisko (jeśli istnieje) / nazwę tego akcjonariusza lub akcjonariuszy, wielkość bloku (-ów) akcji) czy on lub ona jest niezależnym dyrektorem;
- 13) dostępność pisemnego wniosku kandydata o zgodę na wybór na członka organu spółki akcyjnej (*tłum. własne*) [7].

Członkowie rady nadzorczej muszą posiadać wiedzę, kwalifikacje i doświadczenie niezbędne do wykonywania swoich obowiązków. Członkowie rady nadzorczej powinni mieć możliwość poświęcenia wystarczającej ilości czasu na pracę w radzie nadzorczej.

Zgodnie z ukraińskim ustawodawstwem kryteria wyboru kandydatów na członków rady nadzorczej powinny być określone w wewnętrznych dokumentach firmy. Przy określaniu kryteriów wyboru i nominacji kandydata na członka rady należy wziąć pod uwagę, że rada powinna składać się z osób posiadających niezbędną wiedzę, umiejętności i doświadczenie do wykonywania swoich funkcji. Biorąc pod uwagę potrzebę ogólnego zarządu i kontroli nad finansową i gospodarczą działalnością spółki, każda osoba nominowana na stanowisko członka rady nadzorczej musi mieć w momencie wyboru specjalne wykształcenie w zakresie ładu korporacyjnego i posiadać podstawowe umiejętności analizy finansowej (ekonomicznej) lub nabyć je zgodnie z kadencją.

Oprócz kwalifikacji i doświadczenia kandydatów w wyborach członków rady zaleca się uwzględnienie takich czynników, jak: reputacja i wiek kandydata, obecność potencjalnych konfliktów interesów, ewentualny udział kandydata w rozwiązywaniu problemów związanych z realizacją zagranicznej działalności gospodarczej, itp. Aby skutecznie wykonywać swoje funkcje, członek zarządu musi mieć wystarczająco dużo czasu na regularne zapoznawanie się z sprawami spółki, na analizę dokumentów związanych z porządkiem obrad posiedzeń rady i na osobiste uczestniczenie w posiedzeniach rady. Spółka może w swoich dokumentach wewnętrznych ograniczyć liczbę innych spółek, w których osoba być członkiem rady nadzorczej (*tłum. własne*) [4].

Podsumowując, warto zauważyć, że wymagania wobec kandydatów na członka rady nadzorczej w Polsce i na Ukrainie są dość podobne. Zatem musi to być osoba fizyczna o pełnej zdolności do czynności prawnych, która nie została skazana za przestępstwa, a także posiadać specjalistyczną wiedzę i być w stanie poświęcić wystarczającą ilość czasu na sprawy spółki.

Literatura:

1. Kodeks karny: ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553.

2. Opalski A., Wiśniewski A. W., Kodeks spółek handlowych. T. 3a, Spółka akcyjna: Komentarz, Art. 301-392. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck 2016.
3. Sołtysiński S., Kodeks spółek handlowych. Tom III. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2013.
4. Алексеева О., Члени наглядової ради акціонерного товариства: особливості взаємовідносин із акціонерним товариством, Форум права, № 2, 2012. <http://www.nbuuv.gov.ua/ejournals/FP/2012-2/12aoeiatt.pdf>.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#n789>.
7. Про затвердження Вимог до інформації про кандидатів у члени органу акціонерного товариства: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 01.06.2017 р. № 402. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0791-17>.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про засади запобігання і протидії корупції“ від 13.03.2012 р. № 6-рп/2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-12>.
9. Черпак А., Роль наглядової ради у системі корпоративного управління акціонерного товариства file:///C:/Users/user/Downloads/cherpak_naglydova_rada.pdf.

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТУВАННЯ В КОРПОРАТИВНІ ПРАВА

Шестакова Юлія Дмитрівна

адвокат, аспірантка кафедри господарського права і процесу,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Для корпоративних прав з інвестиційною складовою як господарсько-правової дефініції характерним є наявність певного суб'єктного складу. Суб'єкти зазначених прав визначені нормами чинного

законодавства, різняться в залежності від організаційно-правової форм юридичних осіб і форм власності та є предметом чисельних дискусій у фаховій літературі. Задля визначення та з'ясування змістовної характеристики інвестування в корпоративні права вважається за доцільне надати сформувані поняття та ознаки суб'єктів цих прав.

Суб'єкти корпоративних прав та суб'єкти інвестиційної діяльності у своєї сукупності є суб'єктами інвестування в корпоративні права. Вони різняться за тими, хто приймає рішення, є ініціаторами – власниками корпоративних прав та на тих, які створюються у результаті формування й легалізації юридичних осіб - суб'єктів, у статутному капіталі яких є частка або цілий об'єм корпоративних прав. Перша група ширша за другу, адже до другої відносяться лише юридичні особи, у тому числі державні органи. Наприклад, В. Кравчук, відносить органи державного управління (ДКЦПФР, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна, місцеві державні адміністрації та ін.). На його погляд, «...ці органи, як правило, не є безпосередніми учасниками корпоративних правовідносин, але вони здійснюють контроль за дотриманням корпоративного законодавства або управління державними корпоративними правами [1, с. 13]». До суб'єктів першої групи – володільців корпоративних прав відносяться фізичні та юридичні особи, суб'єкти господарювання, які нормативно визначені Господарським та Цивільними кодексами України.

У літературі досліджують суб'єктів інвестиційної діяльності, які також можуть бути й учасниками корпоративних відносин. Наприклад, О.Е. Сімсон, вивчаючи суб'єктний склад інвестиційних правовідносин, доходить висновку, що «він містить у собі інвестора, реципієнта й інших учасників зазначених відносин. Виходячи з правового статусу інвестора йому дається наступне визначення: інвестор – це фізична чи юридична особа, а також держава чи територіальна громада, що вкладає майно, майнові права й інші цінності, які мають ринкову вартість, з метою одержання прибутку безпосередньо у власний чи створюваний ним об'єкт інвестування, або через передачу їх реципієнту для реалізації (використання) інвестицій на підставі договору інвестиційного характеру. Реципієнт (сторона, що приймає інвестиції) – суб'єкт інвестиційної діяльності, власник або володільць об'єкта інвестування, що одержав від інвестора майно, майнові права й інші цінності у власність чи

у користування і використовує їх у своїй підприємницькій діяльності або в спільній підприємницькій діяльності з інвестором» [2, с. 11].

Закон України «Про інститути спільного інвестування» містить різноманітних осіб, які можуть бути віднесені до суб'єктів інвестування в корпоративні права, наприклад це інститути спільного інвестування - корпоративний або пайовий фонди або пов'язані особи - юридичні та/або фізичні особи, відносини між якими можуть впливати на умови або економічні результати їх діяльності чи діяльності осіб, яких вони представляють [3]. На думку фахівців «корпоративні інвестиційні фонди створюються у вигляді акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю і кожен учасник такого фонду є його акціонером. Учасниками товариства є юридичні та фізичні особи, також можуть бути учасники територіальної громади, які розміщують свої матеріальні та нематеріальні цінності у новоствореному чи вже існуючому корпоративному інвестиційному фонді. Об'єктом корпоративного інвестування у такі фонди для акціонерів є корпоративні права, а для фонду – майно, статутний капітал. Метою вкладників є об'єднання заощаджень для набуття прав власності на цінні папери, корпоративного права та отримання прибутку від інвестування (розміщення) коштів фондом у подальшому в цінні папери інших емітентів або одержання доходу від отримання дивідендів чи від різниці при операції купівлі-продажу акцій» [4, с. 121].

Суб'єктом корпоративних інвестиційних відносин є акціонерне товариство (надалі – АТ), адже саме, як слушно зазначається у літературі, «поява АТ як суб'єкта права збігається за часом з його вступом у корпоративні правовідносини із засновниками, які у процесі створення товариства стали власниками акцій — акціонерами. При цьому після державної реєстрації АТ як юридичної особи правовий статус його засновників «вирівнюється» із правовим статусом інших акціонерів, які не брали участі у заснуванні акціонерної компанії» [5, с. 128]. В іншому нормативному акті таким суб'єктом може бути власник акцій, тобто «оферент цінних паперів (далі - оферент) - фізична або юридична особа, яка є власником цінних паперів та здійснює публічну пропозицію на умовах публічного договору продажу таких цінних паперів; перший власник - особа, яка набула права власності на цінні папери безпосередньо

від емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, чи андерайтера» [6].

Господарським об'єднанням теж притаманне володіння корпоративними правами, так, наприклад, у частині 1 статті 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» визначено, що «корпоративне підприємство – це господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія; своєю чергою, холдингова компанія визначається як акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств» [7]. Корпорація, як певний різновид господарського об'єднання, є також суб'єктом, якому притаманні корпоративні права, у тому числі з інвестиційною складовою. На думку І.В. Лукач «основою досліджень американських юристів послужила економічна теорія розподілу в корпорації інтересу між власниками (тобто акціонерами) та її посадовими особами. Ця теорія разом із теорією стейкхолдерів (заінтересованих осіб) суттєво вплинула на формування сучасного корпоративного права та дала змогу дійти теоретичного висновку про участь у корпоративних відносинах, крім корпорації та її учасників, також інших осіб. Сучасна природа корпорації не охоплюється загальними шаблонами приватної власності, натомість акціонери часто вже не можуть контролювати діяльність такої корпорації і в будь-який спосіб впливати на неї» [8, с. 60].

Фізичні особи також можуть бути суб'єктами досліджених правовідносин. Так, слушною є думка про те, що «суб'єктами корпоративних відносин серед фізичних осіб є засновники корпоративного підприємства та інші фізичні особи, які стали власниками корпоративних прав під час його діяльності» [9, с. 138].

Таким чином, суб'єкти інвестування в корпоративні права поділяються на дві групи, де перша – це юридичні та фізичні особи (інвестори), які є набувачами корпоративних прав на підставі договору з метою отримання прибутку, а до другої групи відносяться юридичні особи, будь-якої форми власності та організаційно-правової форми, які створені за рішенням юридичних та/або фізичних осіб та володіють їх корпоративними правами - суб'єкти, створені шляхом інвестування в

корпоративні права, які можливо класифікувати на тих, які: 1) створюються за рішенням юридичних осіб, фізичних осіб та/або за рішенням юридичних осіб і фізичних осіб; 2) різняться за формою власності на державні, комунальні, приватні, іноземні та змішані; 3) створюються за рахунок власного капіталу, запозичених коштів або на безкоштовних (безповоротних) засадах; 4) зобов'язані створити статутний капітал у вигляді цінних паперів (акціонерні товариства, холдингові компанії) та ті, які мають право на таку можливість (товариства з обмеженою відповідальністю).

Література:

1. Кравчук В. М. Корпоративне право: аналіз законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. К. : Істина, 2005. 266 с.
2. Сімсон О.Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 20 с.
3. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05 липня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 29. Ст. 337.
4. Тимонькіна Е.В. Вплив економічної концепції на вибір моделей регулювання фондового ринку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 5 (119). С. 20-26; Науменкова С.В. Особливості діяльності зі спільного інвестування в Україні. *Вісник Академії праці і соціальних відносин*. 2011. № 1. С. 119-128.
5. Луць В. В., Сивий Р. Б., Яворська О. С. Акціонерне право: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Луця, О. Д. Крупчана. К. : Ін Юре, 2004. 256 с.
6. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. Ст. 268.
7. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 36. Ст. 291.
8. Лукач І.В. Загальний огляд доктрини теорії корпорації в американській правовій науці: Перші наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова: матеріали круглого столу (8 лютого 2019 р., м. Київ). Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. С. 59-62.
9. Колосов Р. Суб'єкт та учасник корпоративних правовідносин: особливості юридичного розуміння та тлумачення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 1 (13). С. 135-140.

Науковий керівник: Подцерковний Олег Петрович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України

ДОСВІД ЄС ЩОДО КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОДАТКОВИХ ОРГАНАХ

Шкуренко Наталія Григорівна

*науковий співробітник, Науково-дослідний інститут фіскальної політики
Університету державної фіскальної служби України*

Актуалізація впроваджень комунікаційних стратегій, які відіграють важливу роль у внутрішній та зовнішній взаємодії державних органів із суспільством, відповідає сучасним інформаційним процесам. Зокрема, кожна демократична держава дотримується ефективної комунікаційної політики, що передбачає інформування суспільства про заходи та результати прийняття урядових рішень, участь громадськості в обговоренні цих рішень, а також залучення посадових осіб до прозорості діяльності [1, с. 5].

Забезпечуючи ефективну діяльність державних органів ЄС, стратегічні комунікації розглядаються національними інститутами як інструментарій для забезпечення зовнішньої та внутрішньої політики ЄС, а також міжнародної взаємодії.

Наголосимо, що за результатами такої взаємодії вирішується низка завдань щодо налагодження взаємовідносин державних органів влади та громадськості шляхом застосування нових механізмів, методів і практики державних комунікацій, які є складовою діяльності державного службовця та сприяють побудові міцних соціальних зв'язків [2, с. 5].

Для сприяння та розширення співпраці між податковими органами в межах Європейського Союзу, захисту фінансових інтересів держав-членів Союзу та платників податків розроблена та реалізується програма *Fiscalis*, яка визначена Регламентом (ЄС) № 1286/2013 Європейського парламенту та Ради «Про створення програми дій щодо вдосконалення роботи систем оподаткування в Європейському Союзі на період 2014–2020 рр. (*Fiscalis 2020*) та скасування рішення № 1482/2007/ЄС» від 11.12.2013. Зокрема, зазначено, що програмні інструменти, що застосовувалися до *Fiscalis 2020*, повинні охоплювати двосторонній чи багатосторонній контроль та інші форми адміністративного співробітництва, встановлені відповідним законодавством ЄС про адміністративне співробітництво та у разі потреби і дослідження та спільну комунікаційну діяльність для підтримки

імплементатії законодавства ЄС у сфері оподаткування тощо. Регламентом встановлені такі Європейські інформаційні системи, як: загальний комунікаційний мережевий системний інтерфейс, пошта, вебпортал, моніторинг, програми інформаційно-комунікаційного простору (PICS) ЄС та держав-членів (TIC) тощо [3].

Крім того, Внутрішньоевропейською організацією податкових адміністрацій (Intra-European Organization of Tax Administration – IOTA), до якої з 2004 року приєдналася й стала асоційованим членом Україна, розроблено Комунікаційну стратегію податкових органів. Підкреслимо, що метою цієї стратегії є сприяння співпраці між податковими адміністраціями, що входять до IOTA в європейському регіоні, шляхом обміну досвідом та найкращою практикою, яка відіграє важливу роль у діяльності податкових органів [4].

Так, у стратегії зазначається, що IOTA працює як форум податкових службовців, де обмінюються досвідом та інформацією з метою вдосконалення діяльності податкових адміністрацій. IOTA працює з урахуванням мінливих умов сьогодення, нових потреб податкових адміністрацій, що впливають на модернізацію податкових послуг, та глобальних викликів. Нові світові проблеми потребують міжнародних зусиль щодо боротьби з ухиленням та мінімізацією сплати податків, боротьби з шахрайством та відмиванням доходів тощо. Необхідно наголосити на тому, що реалізація стратегії забезпечується шляхом виконання дворічного плану дій, де визначається графік, обов'язки, інструменти, канали та моніторинг реалізації цілей [4].

Отже, окреслення векторів Комунікаційної стратегії впливає з визначення загальних та конкретних цілей, цільових груп та основних повідомлень для кожної цільової групи, з якою відбувається взаємодія. Крім того, діяльність забезпечується на основі каналів зв'язку та інструментаріїв зовнішніх та внутрішніх комунікацій.

За цих умов упровадження в Україні Комунікаційної стратегії податкових органів набуває вагомого значення. Основною метою такої Стратегії має бути оприлюднення достовірної інформації для платників податків, ознайомлення громадян з податковою політикою України, а також визначення чітких заходів щодо реалізації зовнішньої та внутрішньої взаємодії податкових органів з урахуванням цільової аудиторії.

Література:

1. Карпчук Н. П. Засади комунікаційної політики: досвід країн-членів Європейського Союзу: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 440 с.
2. Драгомирецька Н. М., Кандагура К. С., Букач А. В. Комунікативна діяльність в державному управлінні: навч. пос. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. 180 с.
3. Регламент (ЄС) № 1286/2013 Європейського парламенту та Ради від 11 грудня 2013 року про встановлення програми дій щодо вдосконалення роботи систем оподаткування в Європейському Союзі на період 2014–2020 рр. (Fiscalis 2020) та скасування рішення № 1482/2007/ЄС. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1286/oj>
4. Intra-European Organization of Tax Administration. URL: https://www.iota-tax.org/sites/default/files/documents/Strategies/IOTA_Communication_Strategy.pdf

**ДОКУМЕНТИ ЦДАГО УКРАЇНИ ПРО РОЛЬ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
СІЛЬСЬКИХ АКТИВІСТІВ ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ**

Стасюк Олеся Олександрівна

*кандидат історичних наук, генеральний директор Національного музею
Голодомору-геноциду*

Тема ролі й участі сільських активістів у вчиненні Голодомору-геноциду сьогодні піднімається й обговорюється у колі фахівців-голодоморознавців. Водночас, не зважаючи на зростаючий інтерес дослідників до теми, багато аспектів участі активістів й виконавців у реалізації плану з організації злочину Голодомору-геноциду досі залишаються не розкритими. Значну вагу для аналізу і розгляду участі сільських активістів у проведенні організаційно-масових робіт з хлібозаготівлі у 1932-1933 рр. має джерельна база Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), зокрема його першого фонду – Центрального комітету Комуністичної партії України.

Радянська влада у будь-який спосіб намагалася зміцнити свої позиції на селі під час вилучення зерна і усіх продуктів харчування в українців. 12 жовтня 1932 р. Пленум ЦК КП(б)У ухвалив мобілізувати районний актив на «ліквідацію ганебного прориву в хлібозаготівлях» та доручив провести додаткову мобілізацію робітників центрального і обласного активів для проведення хлібозаготівель у районах [1, с. 4-10, 20]. До того ж ПБ ЦК КП(б)У затвердило списки осіб, відряджених у важливі для хлібозаготівлі райони УСРР, як уповноважених від ЦК [2, с. 172-176]. Постановою ПБ ЦК КП(б)У від 30 жовтня 1932 р. «Про заходи посилення хлібозаготівлі» у області УСРР «для застосування на місці заходів щодо більшовицької мобілізації сил і забезпечення ... виконання плану хлібозаготівель» були відряджені, погоджені з Москви, виконавці найвищого рівня: С. Косіор, В. Чубар, М. Скрипник, В. Затонський, С. Саркісов, П. Любченко, Н. Голод, Г. Петровський, М. Хатаєвич та інші [3, с. 140-144].

Постанова ПБ ЦК КП(б)У від 18 листопада 1932 р. «Про заходи щодо посилення хлібозаготівель» наголосила на важливості мобілізації

сільського активу та визначила його завдання. «В даних умовах головною й основою задачею колгоспного активу є боротьба з кулаком, петлюровщиною та іншими контрреволюційними елементами, які підривають виконання планів хлібозаготівель, та активна допомога партії й робочому класу у виконанні встановленого плану хлібозаготівель і зміцнення на цій основі колгоспів», – йдеться в документі [3, с. 222]. Комунисти-уповноважені використовуючи сільський актив у своїй людиноненависницькій діяльності, вдавалися до різноманітних методів пропаганди. Із листів уповноважених з хлібозаготівлі до ЦК дізнаємося про стан роботи з колгоспним активом [4, с. 39].

Серед матеріалів ЦДАГО України знаходимо важливу інформацію про формування і практичні дії хлібозаготівельних бригад. Документи розкривають їх кількісний і якісний склад, особливості діяльності хлібозаготівельних бригад тощо [5, с. 52, 64, 166-172]. У «Довідці про хлібозаготівлі у Харківській області» від 6 грудня 1932 р. зазначається про досвід проведення хлібозаготівель сільським активом у деяких районах області, з акцентуванням уваги на ключовій проблемі: «Однією з причин слабого перебігу хлібозаготівель є невміння районів правильно розставити партійні сили, забезпечивши відповідальними працівниками вирішальні ділянки, відсутність ретельного контролю та оперативного керівництва хлібозаготівлями зі сторони райпарткомів» [6, с. 37].

З-поміж направлених до ЦК КП(б)У виписок із протоколів засідань бюро обкомів партії про виконання планів хлібозаготівель міститься «Резолюція Харківського міського партактиву», в якій йдеться про участь міського активу, який мав на меті «добитися миттєвого перелому та своєчасного 100% виконання хлібозаготівок», а також зломити супротив «кулака» та «організований ним куркульський саботаж хлібозаготівель... продовжуючи нещадну боротьбу зі всіма видами опортунізму і правим опортунізмом, як головною небезпекою...» [7, с. 19]. Схожі за змістом доповідні «Про стан хлібозаготівель в Станіславчицькому районі», «Виписка з постанови об'єднаного засідання Бюро Дніпровського обкому і президії ОблКК» від 3 грудня 1932 р. та «Постанова бюро Одеського обкому КП(б)У від 4 грудня 1932 р. за інформацією тов. Хатаєвича», в яких йдеться про розгортання активної участі бригад активістів у справі вилучення хліба [7, с. 34].

Документи ЦДАГО України містять різноманітну інформацію про втечі з сіл під час хлібозаготівель голів колгоспів, сільрад, уповноважених РПК та інших низових виконавців. Матеріали архіву наводять висловлювання районних виконавців, активістів спрямовані проти хлібозаготівель та про нереальність плану [8, с. 61-63, 71-73]. Звісно, таких осіб чекали репресії.

Архівні матеріали зберегли відомості про методи, які використовували активісти та уповноважені під час виконання плану хлібозаготівель. Так, в інформаційних листах Народного комісаріату юстиції про перебіг хлібозаготівель йдеться про обшуки, вилучення, знущання активістів над селянами в процесі виконання плану [9, с. 12-38]. Подібну інформацію знаходимо у витягах з протоколів бюро райпарткомів різних районів УСРР [10].

У доповідній записці про виконання постанови Політбюро від 29 грудня 1932 р. «Про боротьбу з перекручуванням та хуліганством на селі» містяться матеріали з областей УСРР про знущання виконавців хлібозаготівель над селянами. Один із прикладів у Київській області: «З виділених 4 справ заслухано 2 справи: по Монастирському про 16 осіб, з них пом. директора МТС, Голову райколгоспспілки та ін. /всього 4 члена партії/. Зміст справи полягає в тому, що в селі К. Циберманова майже по всіх кутках били та обливали поміями, йодом, замазували людськими екскрементами, водили з хрестом по вулицях, обливали водою людей, при чому примушували це робити одного контрактанта відносно іншого» [11, с. 30-31]. У довідці про «Грубі порушення революційної законності» під час хлібозаготівель міститься: перелік знущань (побиття, збиткування, самосуди, арешти, вилучення майна тощо) над селянами виконавцями хлібозаготівель з кількісними показниками; перелік осіб, які збиткувалися з селян (секретарі партосередків, голови сільрад, колгоспів районні працівники, сільські активісти та інші) під час хлібозаготівель [11, с. 99-100].

Таким чином, з матеріалів фонду № 1 Центрального державного архіву громадських об'єднань України дізнаємося про кількісно-якісний склад сільського активу під час проведення організаційно-масових робіт з хлібозаготівлі, його підбір, формування та практичні дії. Радянська влада намагалася з максимальною користю для себе мобілізувати людський ресурс навколо виконання хлібозаготівельних планів. Поява сільського

активу, армії виконавців та уповноважених на місцях, за умови ретельного контролю та оперативного керівництва хлібозаготівлями з боку райпарткомів, призвела до жахливих наслідків. Архівні матеріали свідчать, що вище партійне керівництво докладало багато зусиль і ресурсів для формування підконтрольного йому активу, здійснюючи постійні чистки від «саботажників» на місцях, адже добре усвідомлювало його роль у вчиненні Голодомору-геноциду 1932-1933 рр.

Література:

1. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 1, спр. 394. – 35 Арк.
2. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 6, спр. 238. – 230 Арк.
3. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 6, спр. 237. – 231 Арк.
4. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 5285. – 99 Арк.
5. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 6339. – 197 Арк.
6. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 5398. – 95 Арк.
7. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 5400. – 43 Арк.
8. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 5481. – 142 Арк.
9. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 5755. – 38 Арк.
10. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 6350. – 181 Арк.
11. ЦДАГО України. Ф.1, оп. 20, спр. 6390. – 135 Арк.

**ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА ЖІНОК У ДРУГІЙ РЕЧІ
ПОСПОЛИТІЙ**

Вайс Кароліна Володимирівна

*магістр, Державний вищий навчальний заклад "Ужгородський
національний університет"*

Станом на XIX ст. Польща була поділена між Росією, Австро-Угорщиною та Пруссією. Не зважаючи на те, що політичний і соціально-економічний устрій в цих країнах різнився, в них зберігалася патріархальна модель міжособистісних відносин, згідно якої головні функції та призначення жінки впливали з її природніх обов'язків – бути дружиною та матір'ю.

На польських землях, що належали Австро-Угорщині, чоловіки отримали виборче право у 1867 р., а з 1907 р. воно розповсюдилось й на жіночу частину населення, при чому встановлювався майновий і освітній ценз. Жінки могли обирати членів місцевого самоврядування через посередників-чоловіків. Натомість Королівство Польське у складі Російської імперії (так звана «Конгресувка»), хоча й було економічно прогресивною частиною країни, у політичному плані не користувалось привілеями. До 1905 р. виборчих прав, окрім хіба що системи місцевого самоврядування, населення не мало [12, с. 144]. Лише після революції 1905 р. соціальні процеси набрали обертів. Вперше в Польщі про надання жінкам повного громадянства почали говорити учасники двох Конгресів польських жінок, що відбулися під час революції 1905–1907 рр. Перша з конвенцій відбулася у Кракові у жовтні 1905 р., Друга – у Варшаві у червні 1907 р. Краківський конгрес оголосив солідарність та спільні дії польських жінок з метою здобуття політичної свободи. Варшавський конгрес у резолюції він вимагав «повних прав громадянства» для жінок [1, с. 105].

Суттєвою відмінністю тогочасної Польщі від західних країн було те, що відсутність власної держави однаково негативно впливала як на чоловіків, так і на жінок, що по суті вплинуло на характер гендерних відносин. У цих умовах в Польщі, на відміну, наприклад, від

Великобританії, першим імпульсом до самоорганізації жінок стала не стільки боротьба за політичні, скільки за національні права [8, с. 30].

Подальший розвиток питання прав жінок у Польщі набув наприкінці Першої світової війни. У січні 1917 р. Тимчасова державна рада почала розробляти перший проект конституції. Вже в березні був опублікований проект виборчого закону Центрального національного комітету, який надавав право голосу лише чоловікам. Обговорення цього проекту стимулювало жіночі кола, які вживали конкретних дій для запобігання обмежувальних та несправедливих прав. 24 квітня 1917 р. Делегація Жіночої ліги Галичини та Сілезії передала у Відень до парламенту клопотання про розширення виборчих прав [7, с. 155]. Друга половина 1917 р. була наповнена мітингами та демонстраціями [1, с.107].

8 та 9 вересня 1917 р. у Варшаві відбувся конгрес жінок, під час якого вкотре були сформульовані постулати про жіночу рівність. Була сформована делегація, головою якої було обрано Юстину Будзинську-Тиличку, яка була зобов'язана провести переговори з тодішнім польським урядом щодо виборчих прав. На цьому з'їзді було створено Центральний комітет з питань рівності політичних гендерних питань, який організував демонстрацію під гаслом надання жінкам виборчих прав [6, с.60].

Організатори Варшавського жіночого конгресу 10 листопада 1918 року вирушили до Юзефа Пілсудського. Юстина Будзинська-Тиличка та Марія Чміельська подали очільнику польського уряду декларацію, яка закликала надати політичну рівність польським жінкам. 28 листопада Ю. Пілсудський підписав указ про надання права голосу кожному громадянину без незалежно від статі [2].

Дана постанова стала поворотним моментом в історії цивільних прав Польщі. Вона надавала жінкам активне та пасивне право голосу. Відповідно до ст. 1 Указу 1918 р. «Кожен громадянин держави, незважаючи на стать, якому до дня оголошення виборів виповнилося 21 рік, отримує право обиратися до сейму» (активне виборче право). Також там зазначалося: «Всі громадяни держави, які мають активне право голосу, незалежно від місця проживання, а також військові, обираються до Сейму» [4, с. 31] (пасивне право голосу). Рівні права виборців для чоловіків і жінок були згодом підтверджені у статті 96 Конституції від 17 березня 1921 р. [5, с. 27].

Польща входила до одинадцяти країн Європи, в яких жінкам було надано повне право голосу. Раніше це відбулось у Фінляндії, Норвегії та Данії. У 1918 році до них приєдналися Австрія, Естонія, Німеччина, Угорщина, Литва, Латвія, Радянська Росія і звичайно Польща [6, с. 62].

Варто наголосити, що всі політичні партії в той час намагалися знайти підтримку серед жінок. Причиною цього може бути те, що на перших парламентських виборах у січні 1919 р. в деяких містах жінки переважали, і складали понад 55% від загальної кількості людей, що мають право голосу [9, с. 234]. Ми можемо припустити, що це було причиною, чому напередодні перших виборів до Другої Речі Посполитої всі виборчі блоки прагнули залучити жінок-виборців.

Найбільш ревним противником участі жіноцтва в будь-якій сфері громадського, особливо, політичного життя, був польський політичний діяч та українофоб Р. Дмовський. Він не схвалював право жіноцтва на вищу освіту та оплачувану роботу, аргументуючи це тим, що, на його думку, менталітет жінок «повністю відрізняється від менталітету людини» [13, с. 74]. Противники жіночої активності також стверджували, що «вони занадто емоційні і не здатні прийняти суть політичних питань, а протистояння їм такої брудної справи, як політика, може призвести до втрати їх жіночності». Цих жінок звинувачували в тому, що вони зосереджувались на собі, в той час як тривала боротьба за долю нації. Противники емансипації звинувачували їх у прихильності проти політики русифікації та германізації [11, с. 110].

Жінка Ю. Пілсудського у своїх спогадах зазначала: «Пілсудський, погодившись, що у вільній Польщі жінки повинні мати права, рівні чоловікам, стверджував, що вони не зможуть розумно використовувати свої права, оскільки ментальність жінок за своєю природою консервативна і на неї легко впливати [2].

Законодавчий сейм, обраний на демократичних виборах, проведених 26 січня 1919 р., вирішив підготувати пропозицію, яка мала б тимчасово вирішити найяскравіші приклади юридичної дискримінації щодо жінок. Однак було прийнято рішення обмежити зміни до зміни закону, що діє в центральному окрузі Республіки Польща. [3, с. 239]. Більше подібних проектів, спрямованих на поліпшення статусу жінок у сфері цивільного права, було зосереджено на законодавстві про шлюбну власність, що було головним фактором покаліченого правового становища жінки. Тим не

менш, цей проект був набагато нижчим за очікування прихильників правової рівності [3, с. 243].

Від 1 липня 1921 року було введено закон про зміни деяких положень цивільного права, що діяли ще з часів Королівства Польського. Серед найважливіших змін було скасування положення, яке наказувало дружині підкорятися чоловікові як главі сім'ї; надання дружині права на інше місце проживання, ніж у чоловіка, якщо його місце проживання невідоме або якщо вона має особливі права на це; надання дружині права виступити свідком складання останнього заповіту та брати участь у сімейних радах; надання дружині права розпоряджатися власним майном, доки зазначене майно не було передане під управління чоловіка відповідно до закону чи договору [10].

Однак велика економічна криза фактично поглибила гендерну війну на ринку праці, особливо коли роботодавці почали утримувати жінок як дешеву робочу силу замість чоловіків, яким доводилося платити більше [1, с. 119].

Таким чином прийняття єдиного цивільного кодексу, який мав би регламентувати, серед іншого, сімейне та сімейне законодавство, було відкладено. На нашу думку, основною перешкодою, яка не дозволяла жінкам користуватися рівними з чоловіками правами – особливо в суспільному житті, – це норми традиції та упередження. Надання жінкам активного та пасивного виборчого прав, дозвіл навчатися та займати певні посади, а також розмови про рівність у правах (в тому числі й в зарплатні) з чоловіками – все це виступало дієвою політичною картою, яку можна було використати в потрібний момент.

Література:

1. Dufurat, J., 2013. Dyskusje wokół «nowego typu kobiety-obywatelki» w Drugiej Rzeczypospolitej, w: Anna Landau-Czajka, Katarzyna Sierakowska (red.), Procesy socjalizacji w Drugiej Rzeczypospolitej 1914–1939. Zbiór studiów, Warszawa: Instytut Historii PAN. [Online]. Available: http://rcin.org.pl/Content/65906/WA303_85112_9357-Metamorfozy-7_Dufurat.pdf
2. Dzimira-Zarzycka, K. Sto lat praw wyborczych polek. [Online]. Available: <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/sto-lat-praw-wyborczych-polek/>

3. Klimaszewska A., Gałędek M., 2016. Crippled Equality': The Act of 1 July 1921 on Civil Rights for Women in Poland, *Acta Poloniae Historica. Volume 113*, p. 231–260.
4. Lis-Staranowicz, D., 2018. Kobiecte oblicze wyborów parlamentarnych w Polsce. Pomędzy przeszłością a terażniejszością, *Studia Wyborcze. Volume 25*, p. 31–44.
5. Mysiakowska-Muszyńska, J., 2015. «W imię Boga i Ojczyzny!»: działalność społeczno–polityczna Narodowej Organizacji Kobiet 1919–1939 — wybrane zagadnienia, *Dzieje Najnowsze Volume: 47(3)*, p. 25–48.
6. Niewiadomska-Cudak, M., 2013. Walka o prawa wyborcze kobiet w Polsce. *Pedagogika Rodziny 3/1*, p. 55–64.
7. Sikorska–Kowalska, M., 2019. Warunki rozwoju polskiego feminizmu na przełomie XIX i XX wieku, *Fabrica Societatis, No. 2/2019*, Wrocław, p. 143–159.
8. Siwik, A., 2011. Kobieta w Historii Polski. [Online]. Available: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/151277/siwik_kobieta_w_historii_polski_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. Urbańska, M., 2009. 90 rocznica nadania praw wyborczych kobietom w Polsce, *Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne 16/1*, p. 227–238.
10. Ustawa z dnia 1 lipca 1921 roku w przedmiocie zmiany niektórych przepisów obowiązującego w byłym Królestwie Polskim prawa cywilnego dotyczącego praw kobiet. [Online]. Available: <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1921-64-39716881689.htm>
11. Wójtewicz, A., 2017. Kobiety w przestrzeni dziewiętnastowiecznego społeczeństwa. Rekapitulacja. [Online]. Available: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/LC/article/view/LC.2017.040>
12. Ніколаєнко, О., 2013. Жіночий рух у Польщі на початку XX ст., *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини, Вип. 11*, с. 143–149.
13. Топоренко, О., 2018. Історія розвитку жіночого виборчого права в Другій Речі Посполитій (1918 – 1939 рр), *Гендерна парадигма освітнього простору, (3-4)*, с. 72–77.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ФОНД «ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА ПРИМИРЕННЯ»

Левикін Володимир Валерійович

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського Національної академії наук України

16 червня 1993 року згідно з постановою № 453 кабінету міністрів було зареєстровано Фонд, який отримав назву «Взаєморозуміння та примирення». Фонду було надано статус національного та закріплено при Кабінеті Міністрів України. Головним та фактично єдиним видом діяльності, власне для цього він і створювався, вказаного Фонду стала благодійна діяльність, а керівником організації був призначений Лушніков Ігор Миколайович.

Головним чином благодійна діяльність фонду зводилася до проведення грошових виплат та надання гуманітарної допомоги жертвам нацистських переслідувань. У постанові Кабінету Міністрів України №1410 від 11 вересня 2000 р. було уточнено положення про вказаний фонд і наголошувалось:

«1. Український національний фонд "Взаєморозуміння і примирення" при Кабінеті Міністрів України (далі – Фонд) – спеціально уповноважений орган з питань компенсаційних виплат і надання гуманітарної допомоги жертвам нацистських переслідувань.

Фонд є єдиним розпорядником коштів, що надходять для компенсаційних виплат жертвам нацистських переслідувань, і координатором реалізації гуманітарних програм щодо жертв нацистських переслідувань та увічнення пам'яті жертв війни...

3. Основними завданнями Фонду є:

здійснення компенсаційних виплат жертвам нацистських переслідувань як в іноземній, так і в національній валюті;

координація та здійснення гуманітарних програм щодо жертв нацистських переслідувань та увічнення пам'яті жертв війни».

Головним питанням при заснуванні будь якого фонду стає питання коштів. Звідки повинні були з'явитися мільйони для виплат колишнім жертвам нацистських переслідувань? А гроші добровільно виділяла

Німеччина: відповідно до домовленостей між Урядами Республіки Беларусь, Російської Федерації, України і Федеративної Республіки Німеччини щодо врегулювання питань про виплату компенсаційних виплат громадянам колишнього СРСР, які постраждали від нацизму у Другій Світовій війні. Фонд «Взаєморозуміння та примирення» існував фактично за рахунок коштів Федеративної Республіки Німеччини і до того часу, поки тривали виплати коштів, виділених урядом Німеччини для компенсації жертвам нацизму. По закінченню виплат фонд незначний час продовжить свою діяльність, займаючись низкою проектів у медичній, соціальній та освітній галузях.

Одним із таких проектів стало вивчення листування українських громадян (претендентів на компенсаційні виплати) з Українським національним фондом «Взаєморозуміння і примирення» протягом 1997-2003 рр. Пізніше листи колишніх в'язнів та оstarбайтерів було передано на зберігання до Інституту історії України Національної Академії наук України.

Колекція Фонду –це більше тисячі справи без наскрізної нумерації та декілька тек з розрізненими документами (у кожній справі до 100 листів громадян). Здебільшого справи сформовано за номером вихідної відповіді Фонду, з них 97 справ відносяться до 1997 р., 116 справ – 1998, 109 справ – 1999, 135 справ – 2000, 154 справи – 2001, 371 справа – 2002 р. і 220 справ відносяться до 2003 р.

Майже всі листи-звернення написано від руки, часто нерозбірливим почерком та без дотримання правил орфографії та пунктуації, що дуже ускладнює їх читання. Деякі листи написано на суміші російської та української мов. Дуже мало листів, написаних сухим офіційним стилем. Здебільшого листи уявляють собою розповідь у розмовному стилі. Одна із заявниць написала про своє життя в таборі дев'ять сторінок римованого тексту. Але незважаючи на всі недоліки ці листи є своєрідним портретом цілого покоління з нелегкою долею, на формування світогляду якого пережиті поневіряння і страждання наклали свій відбиток

За час існування Фонду колишнім жертвам нацизму (або їх правонаступникам) було відшкодовано більше 866 мільйонів євро. Виплати проводилися у два етапи, тому, на жаль, багато хто так і не дочекався обіцяних виплат у повному розмірі. Також відмовлено було у

виплаті компенсацій тим, кого німецька сторона не включила до категорії постраждалих.

По завершенню компенсаційних виплат та приведенні до ладу фінансової документації фонд припинив своє існування. Всі сподівання керівництва фонду на подальшу роботу виявилися марними і благодійна діяльність національного фонду, який існував на німецькі кошти була припинена. Уряд ліквідував Український національний фонд "Взаєморозуміння і примирення" при Кабінеті міністрів України. Про це йдеться у постанові Кабміну № 455 від 27 квітня 2011 р.

Література:

1. <http://b2btoday.com.ua/id/3301957>
2. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP001410.html
3. <https://p.dw.com/p/AO96>
4. <http://www.historians.in.ua/index.php/en/zabuti-zertvy-viyny/831-maryna-dubyk-vidmovnyky-zhertvy-natsystskykh-peresliduvan-poza-protsekom-kompensatsiynykh-vyplat>
5. <https://www.rbc.ua/ukr/news/pravitelstvo-likvidovalo-ukrainskiy-natsionalnyy-fond-02052011224500>

ВІДНОСИНИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З УКРАЇНОЮ

Павлович Юрій Осипович

*магістр історії, молодший науковий співробітник Інституту
українознавства Національної академії наук України*

Українські політики та експерти у питаннях зовнішньополітичних відносин між Україною та Республікою Білорусь, в один голос, стверджують про повну політичну й економічну залежність Білорусі від Російської Федерації, а це, в свою чергу, нівелює завдання українських дипломатів налагодити українсько-білоруський діалог. Дана проблема часто зустрічається в тогочасних українських ЗМІ у формі полеміки експертів, політиків, одиночних виступах. Офіційний діалог між Україною та Республікою Білорусь відбувався на основі сформованої політики протягом певного періоду незалежності держав, під впливом низки

зовнішніх та внутрішньодержавних факторів.

Необхідно зазначити, що в період 90-х рр. ХХ ст. міждержавні відносини України та Республіки Білорусь розпочинають формуватися. Проходить становлення законодавчої та договірно-правової бази в сфері міжнародних відносин [1, с. 37–42]. У період 1994–2004 рр. політичний діалог України та Республіки Білорусь носив переважно стабільний характер без різких коливань на зовнішньополітичному фронті. Відносини України з Республікою Білорусь на міждержавному рівні особливо динамічно розвивалися в період перебування при владі Леоніда Кучми. Тоді відбувалися постійні зустрічі між Президентом України та О. Лукашенко [2].

Українські ЗМІ неодноразово підкреслювали залежність Республіки Білорусь від Російської Федерації, це, однозначно, впливало й на хід міждержавних взаємин між Україною та Республікою Білорусь. Після вступу Республіки Білорусь у Євразійський економічний союз та після підписання у 1999 році «Договору про створення союзної держави» відносини між РБ та РФ регулюються на основі цього договору [3, с. 143–145]. Офіційний Мінськ від того моменту на міжнародній арені дотримується «Програми узгоджених дій в області зовнішньої політики» з Російською Федерацією та активно розвиває двостороннє співробітництво у сфері військового та військово-технічного співробітництва з РФ. Створюється регіональне угруповання військ, у рамках Єдиної регіональної системи ППО обох держав [4]. Те, що Російська Федерація здійснювала визначальний вплив на характер співпраці між Україною та Республікою Білорусь, неодноразово підкреслювалося українськими політиками та політологами, істориками [5].

Навіть більше, сама розмова про відносини з РБ часто починалася з окреслення залежності економічної, фінансової та енергетичної систем від Російської Федерації. Аналізуючи міжнародні відносини Республіки Білорусь, виникають нові дискурси про «несамостійну політику Мінська», «руку Москви» в рішеннях білоруської влади щодо України, що, своєю чергою, призводить до браку довіри у відносинах між Україною та РБ.

Література:

1. Базив Д. *Геополітична стратегія України*. Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України. 2000.

2. Україна-Білорусь: чи можлива співпраця в обхід РФ. «Європейська правда». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/06/13/7050503/>
3. Андрущенко С. *Україна в сучасному геополітичному середовищі*: Монографія. Київ: Логос, 2005.
4. Караїм Т. 25 років діалогу України і Білорусі крізь призму викликів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11769/1/Karayim.pdf>
5. Максєєв С. Розвиток політичних відносин України та Республіки Білорусь (1994-2004). Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/653.pdf>

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Maksurov Alexey Anatolevich COORDINATING LEGAL TECHNOLOGY IN THE FIELD OF EMPLOYMENT IN THE LITHUANIAN REPUBLIC.....3

Станько Ірина Ярославівна СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ТА НОРМ ПРАВА В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ.....4

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право

Акімов Михайло Олександрович ПОВІТРЯНЕ БОМБАРДУВАННЯ ГЕЛЬСІНКИ 30 ЛИСТОПАДА 1939 РОКУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ.....20

Ковальчук Ірина Миколаївна ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ НА ШЛЯХУ БОРОТЬБИ З COVID-19.....24

Сливка Ігор Миколайович, Демборинський Роман Володимирович ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....25

Яремко Оксана Михайлівна АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ ТА ОСОБАМИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ПРАВИЛ ПЕРЕБУВАННЯ В УКРАЇНІ (КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ).....28

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Гуйван Петро Дмитрович СУДОВА РЕФОРМА ТА ПРОБЛЕМИ З
РЕАЛІЗАЦІЄЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ У ПРОЦЕСІ.....33

Коробченко Анастасія Володимирівна ПОНЯТТЯ СВОБОДИ
ЗАПОВІТУ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....38

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Кузнецов Віталій Володимирович ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ
ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ.....41

Лоза Тетяна Василівна ПРОБЛЕМАТИКА ОБ'ЄКТА СУДОВОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ.....43

Садченко Олександр Олексійович СУТНІСТЬ МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....46

**Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне
право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське
право**

Fihun Nataliia WYMAGANIA WOBEC KANDYDATÓW NA CZŁONKÓW
RADY NADZORCZEJ SPÓŁKI AKCYJNEJ W PRAWIE POLSKIM I
UKRAIŃSKIM.....51

Шестакова Юлія Дмитрівна ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК
СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТУВАННЯ В КОРПОРАТИВНІ ПРАВА.....57

Шкуренко Наталія Григорівна ДОСВІД ЄС ЩОДО
КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОДАТКОВИХ ОРГАНАХ.....62

Історія становлення української державності

Стасюк Олеся Олександрівна ДОКУМЕНТИ ЦДАГО УКРАЇНИ ПРО
РОЛЬ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СІЛЬСЬКИХ АКТИВІСТІВ ПІД ЧАС
ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ.....65

Історія країн світу та міжнародні відносини

Вайс Кароліна Володимирівна ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА
ЖІНОК У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ.....69

Левикін Володимир Валерійович УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД «ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА ПРИМИРЕННЯ».....74

Павлович Юрій Осипович ВІДНОСИНИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З
УКРАЇНОЮ.....76

Актуальні дослідження правової та історичної науки

Випуск 23

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

11 червня 2020 р.

Підписано до друку 22.06.2020
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 60 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

